
ÆRE, SKAM OG KJØNN

NORRØNE GUDERS FORHOLD TIL DET NORRØNE SAMFUNNETS SOSIALE NORMER

'Loke erter Brage' av W. G. Collingwood (1908)

**Masteroppgave i tverrfaglige kulturstudier med
spesialisering i kultur- og kjønnsstudier**

**Institutt for tverrfaglige kulturstudier
Senter for kjønnsforskning**

 NTNU

Trondheim 2016

Sammendrag

Temaet for denne oppgaven er norrøne guders forhold til sosiale normer som omhandler ære, skam og kjønn. Problemstillingen for oppgaven tar for seg hvordan vi kan forstå forholdet mellom ære, skam og kjønn i den norrøne mytologien.

Æren har vært en svært viktig del av livet til det norrøne mennesket, og målet med denne oppgaven har vært å se på hvordan de sosiale normene som menneskene har forholdt seg til kommer til uttrykk i den norrøne gudeverdenen. Med utgangspunkt i teorier om ære, skam og kjønn har jeg analysert Eddadikt for å se på hvilke sosiale normer som er gjeldende i det norrøne gudesamfunnet, hvordan gudene oppfører seg i relasjon til disse og om det har noen konsekvenser for dem som ikke ter seg etter de gitte normene. Gjennom grundig tekstanalysene av mytene i Eddadiktene har jeg sett nærmere på hvilke handlinger gudene gjør og hvilke handlinger gudene reagerer på. Dette har dannet et bilde om hva som anses som akseptabelt i gudesamfunnet. Det kommer frem fra analysen at kjønn og ære er nært knyttet sammen, og gudene skal helst opptre på en maskulin måte. Dette er noe som også gjelder de kvinnelige gudene, som i noen tilfeller også kan vinne ære på å opptre på en maskulin måte. De mannlige gudene kan derimot ikke opptre på en feminin måte, og mange av konfliktene som oppstår i Eddadiktene har grunnlag i dette.

Forord

Jeg vil her benytte anledningen til å rette en stor takk til min veileder Merete Lie som har bistått med god veiledning og mange verdifulle tilbakemeldinger!

Jeg vil takke Jan Groven Grande ved instituttet som har vært til stor hjelp med å tilrettelegge studieløpet mitt.

En takk går også til Studentrådene HF & SVT som har vært både et arbeidssted og tilfluktsted under masterløpet. Uten alle mine gode kollegaer herfra hadde studietiden blitt en mye kjedeligere tid. Takk for latter og gode historier og diskusjoner på bakrommet!

Sist, men ikke minst, vil jeg takke Sarah og Dennis for korrekturlesing og viktige sosiale avbrekk. Takket være dere to kan jeg levere oppgaven med sinnet i behold!

Trondheim, mai 2016

Ida Amalie Krüger

Innholdsfortegnelse

Sammendrag

Forord

Kapittel 1: Innledning

1.1 Bakgrunn for oppgaven	1
1.2 Tidligere forskning	2
1.3 Problemstilling	4
1.4 Oppgavens oppbygging	4

Kapittel 2: Teorier om ære, skam og kjønn

2.1 Ære og skam	5
2.2 Ære og skam i det norrøne samfunnet	6
2.2.3 Mannlig og kvinnelig skam	7
2.3 Maskulinitet og femininitet	8
2.3.1 Lovene	9
2.3.2 Maskulinitet og umandighet	10
2.3.3 Femininitet	12
2.4 Grunnlaget for analysen	14

Kapittel 3: Metode

3.1 Norrøne tekster som kilder	15
3.1.2 Kildene jeg har benyttet	15
3.1.2 Kildekritikk	17
3.3 Tekstanalyse	18
3.3.1 Nærlesing og kritisk tekstanalyse	18

Kapittel 4: Eddadiktene

4.1 Voluspå	21
4.2 Håvamål	22
4.3 Vavrudnesmål	23
4.4 Grimnesmål	23
4.5 Skirnesmål	24
4.6 Håbardkvadet	26
4.7 Hymeskvadet	30
4.8 Loketretten	31
4.9 Trymskvadet	34
4.10 Allvismål	36

4.11 Balders drømmer.....	36
4.12 Hyndluljod.....	37

Kapittel 5: Gudene

5.1 Odin	39
5.1.1 Besettelse av kunnskap.....	39
5.1.2 Seid og overskridelsen til det feminine.....	43
5.1.3 Listig og svikefull.....	44
5.2 Tor	45
5.2.1 Det maskuline ideal	46
5.2.2 Tor ydmykes	48
5.2.3 Sårbar muskelmann.....	51
5.3 Loke	51
5.3.1 Androgyn skøyer.....	52
5.4 Skade.....	54
5.4.1 Bryter av kjønnsroller.....	54
5.5 Frøya	56
5.5.1 Seksualitetens gudinne	56
5.6 De resterende gudene.....	57

Kapittel 6: Ære og skam/Maskulinitet og femininitet i diktene

6.1 Ære og skam i diktene.....	59
6.1.1 Makt	59
6.2 Maskulinitet.....	61
6.3 Kvinnene og femininitet i diktene	63

Kapittel 7: Avslutning

7.1 Oppsummering av analysen	67
7.2 Sosiale normer i nåtid.....	69
7.3 Menneskene bak mytene	70

Kilder

Litteratur

Nettlenker

1. INNLEDNING

Leser man norrøne sagatekster oppdager man raskt at ære og skam er sentrale temaer i tekstene. Sammenligner man med de gamle lovtekstene fra Norge og Island fra vikingtiden ser man også her at æren og skammen går igjen, og sosiale hendelser, og reaksjoner på disse, synliggjør mange av normene og lovene fra denne tiden. Overskridelser av normer og tabuer, og manglende oppfyllelse av sosiale forventninger, er et gjennomgående tema i mange av gude- og heltesagnene som er å finne i den norrøne diktningen. Ofte er æren, skammen og de sosiale normene knyttet til kjønn og kjønnsroller. Kanskje har mytene blitt brukt som moraliserende eventyr, til skrekk og advarsel, eller kanskje det har vært en måte å flørte med det forbudte og tabubelagte, hendelser man kanskje ikke ville ha turt å gjøre selv i virkeligheten?

1.1 Bakgrunn for oppgaven

Mytologi har alltid fascinert meg, og det har kanskje til og med irritert meg at det kan virke som at guder kan gjøre som de vil og handle svært umoralsk uten at det får noen konsekvenser for dem, spesielt når menneskene vanligvis får moralske levesett av gudene som de må oppføre seg etter. I mytologien settes gode og onde krefter opp mot hverandre, hvor gudene fremstilles som de gode og ufeilbare. De mannlige gudene er som regel barske og sterke mannsidealene, mens gudinnene er vakre og vakkere. Den norrøne mytologien er mye brukt i dagens populærkultur, og også her blir gudene fremstilt på denne måten. Dette har inspirert meg til å se nærmere på hvordan de norrøne gudene faktisk ter seg i relasjon til ære og moral, sosiale normer og lover og regler. Ære og moral er knyttet til kjønn og ulikheter mellom kjønnsroller. Jeg har derfor et ønske om å analysere kjønnsidealene som fremstilles i mytologien, og se på hvordan gudene ter seg i relasjon til disse.

Forskere som tidligere har studert æresbegreper i norrøn tid har i all hovedsak fokusert på det norrøne samfunnet, og hvordan det har forholdt seg til lovbrudd og avstraffelse. Den tidligere forskningen gir en oversikt over hvordan hverdagen var for vanlige menn og kvinner, og hva som har vært tillatt og forbudt i vikingtiden. Jeg vil derfor i denne oppgaven se nærmere på hvordan de norrøne gudene forholder og oppfører seg i relasjon til ære og skam, da gudene i tidligere forskning kun har blitt dratt inn som eksempler i diskusjonen rundt norrøn ære. Jeg vil i denne oppgaven spesifikt se på om gudene ter seg ærefullt og om de følger de norrøne normene. I den norrøne mytologien bor og lever gudene i Åsgard, og gudene som bor her går også under navnet æser. Åsgard er et eget

område i verden, og området består av et samfunn som er forbeholdt gudene. Som en norrøn gud har man høy status og man er nesten udødelig. De norrøne gudene besitter ulike krefter og talenter. Diktene som omhandler de norrøne gudene beskriver stadig noen som overskrider et tabu eller sosiale normer. Hvilke handlinger er det som fører til skam, og i hvor stor grad utfører gudene skamfulle handlinger? Reagerer gudesamfunnet på noe vis på disse handlingene? Følger gudesamfunnet de samme normene, kjønnsrollene og lovene som dets skapere, de dødelige norrøne menneskene, gjør? Kan gudene slippe unna med hva som helst, eller blir de også hengt ut og straffet for sine synder? Lovtekstene og sagatekstene kan fortelle mye om hvordan reglene og normene i det norrøne samfunnet var, men gudediktene kan gi oss en større innsikt i hvordan menneskene fra denne tiden tenkte og følte om verden, da gudediktene er et resultat av menneskelig fantasi, som ikke nødvendigvis er forbundet til menneskesamfunnets strenge lover og normer. På samme måte som med folkeeventyr har nok mange av gudediktene blitt fortalt for å formidle moral og livsvisdom. Hva som er forbudt, umulig eller alt for usannsynlig i virkeligheten, kan jo gjøres tillatt, mulig eller sannsynlig i litteraturens verden. Men denne myteverdenen får kun sin betydning i kraft av forholdet til virkeligheten og de normene som gjelder der.¹ Om gudeverdenens intriger er en gjenspeiling av sosiale konflikter som menneskene hadde å stri med i sin egen hverdag, om de ble brukt som morallære eller om intrigene kun var ment som underholdning er vanskelig å si. Sannsynligvis har diktene blitt benyttet i flere anledninger. Gudediktene kan uansett være en fin kilde til å øke forståelsen for tankeverdenen til menneskene som levde i norrøn tid.

1.2 Tidligere forskning

Studiet av den norrøne mytologien og det norrøne samfunn har en lang historie bak seg, og opp igjennom tidene har feltet inspirert mange. Temaet vekker fortsatt i dag stor interesse, og det forskes fortsatt mye på feltet. Utforskningen av vikingtiden skjer fra mange sider, og det finnes vinklinger fra blant annet historikere, arkeologer, filologer og religionshistorikere.

I Norden har spesielt P. A. Munchs bok *Norrøne gude- og heltesagn* utmerket seg. Boken har fungert som en lærebok og oppslagsbok, og har blitt gjenutgitt mange ganger siden den først ble publisert i 1841. Boken har vært flittig brukt i universitetsmiljøet, da den inneholder omfattende kommentarer angående sagatekster og gir litteraturhenvisninger. I ettertid har det dukket opp mange oppslags- og lærebøker som tar for seg det norrøne samfunn og den norrøne skapelsesmytologi og gudeverdenen. I Norge har religionshistorikeren Gro

¹ Sørensen, P.M. (1983) *The unmanly man. Concepts of sexual defamation in early Northern society.* Odense University Press

Steinsland utmerket seg på feltet norrøn mytologi, og hun har skrevet en rekke bøker som forsøker å formidle den omfattende mytologien.

Når det kommer til ære og skam i det norrøne dagligliv er det nok verkene til Preben Meulengracht Sørensen som er verdt å nevne. Sørensen (1940-2001) var litteraturforsker, forfatter og professor i norrøn filologi. Hans utgivelser *The unmanly man. Concepts of sexual defamation in early Northern society* (1983) og *Fortælling og ære. Studier i islændingsagaerne* (1995) gir en god innføring i ære og skam og hvordan dette kunne påvirke hverdagen til det gjennomsnittlige norrøne mennesket. I *The unmanly man. Concepts of sexual defamation in early Northern society* tar Sørensen for seg ære og mandighet i det norrøne samfunnet. Han trekker inn loven, og viser oss ulike situasjoner knyttet opp mot ære, skam og mandighet og umandighet. I boken *Fortælling og ære* er det den islandske sagalitteraturen som blir studert. Her vises det at æren er sterkt knyttet opp til både fortelling og samfunn, og Sørensen ser på ærens natur og funksjon i kultur og samfunn.

Steinsland og Sørensen har også samarbeidet om et par bøker om norrøn mytologi. Forskere som tidligere har studert norrøne myter er innom tanken om at gudene tidvis gjør noe som kan beregnes som skamfullt eller tabubelagt, men det er som oftest i form av en kort kommentar eller påpekelse under presentasjonen av en myte, og det går sjelden inn i dybden. Steinsland har derimot sett på hele den norrøne mytologien i et overordnet kjønnsperspektiv. Hun argumenterer for at de kvinnelige maktene har blitt undertrykt i mange av oversiktsverkene som har blitt skrevet om den norrøne mytologien. I boken *Menneske og makter i vikingtid* (1994), som Steinsland og Sørensen har samarbeidet om, forklares det at det er vanligvis de mannlige gudene som får størst plass i oversiktsverkene over den nordiske gudeverdenen. Dette tror de delvis skyldes innføringen av kristendommens maskuline gudsbilde og delvis at vikingtidens diktning gjenspeiler forholdene hos konger og stormenn, og ikke den jevne bondebefolkningen. For skaldene var den store krigsguden Odin viktigere enn de kvinnelige maktene. Men går man tilbake til de originale norrøne kildene blir det svært tydelig at de kvinnelige maktene både er tallrike og sentrale, og utgjør en like viktig del av mytologien som de mannlige maktene.

Begge bøkene til Sørensen er svært sentrale å støtte seg på når jeg skal utføre min egen analyse. På samme måte som Sørensen har analysert sagatekster for å forstå det norrøne samfunnet i et æresperspektiv, skal jeg analysere gudedikt for å forstå deres handlinger fra et ære- og kjønnsperspektiv.

1.3 Problemstilling

Ære er et gjengående tema i mange av sagatekstene som stammer fra norrøn tid. Det er mange regler for hvordan en mann og kvinne bør og skal oppføre seg, og det er store konsekvenser for dem som ikke holder seg innenfor de satte normene. Fokuset i denne oppgaven vil derimot være å se på hvordan de norrøne gudene forholder seg til sosiale normer som finnes i det norrøne samfunnet.

Problemstillingen min er: ‘Hvordan kan vi forstå forholdet mellom ære, skam og kjønn i den norrøne mytologien?’.

For å vite hva som anses som ærefullt eller skamfullt vil jeg ta utgangspunkt i de norrøne gudediktene, men også se på norrøne lovtekster som kan bidra med kunnskap om hva som ble ansett som forbudt. Reaksjoner på handlinger som finner sted i diktene er med på å danne et bilde av hva som ble ansett som akseptabel oppførsel i denne tidsperioden. Jeg har derfor utformet noen spørsmål som jeg vil forsøke å belyse underveis i analysen. Hvilke sosiale normer er gjeldende i det norrøne gudesamfunnet? Oppfører gudene seg ærefullt og i tråd med sine egne normer? Får det noen konsekvenser dersom gudene ikke følger de sosiale normene? I hvor stor grad tar gudene hensyn til kjønnsroller og -tabuer?

1.4 Oppgavens oppbygging

Neste kapittel, kapittel to, er teorikapittelet i denne oppgaven, og der presenterer jeg noen teorier om ære, skam, maskulinitet og femininitet. Dette kapittelet danner grunnlaget for analysen som jeg skal gjennomføre i kapittel 4 og 5. I teorikapittelet presenterer jeg teorier om sosiale normer som er å finne i det norrøne samfunnet, disse fungerer som retningslinjer når jeg ser på normene i den norrøne gudeverdenen.

I kapittel 3 beskriver jeg mitt valg av metode for denne oppgaven. Jeg presenterer kildene jeg har benyttet meg av, skriver om kildekritikk og forklarer hvordan jeg har lest og analysert kildene.

Kapittel 4 og 5 er analysedelen av oppgaven. Her analyserer jeg først alle gudediktene som er å finne i *Den eldre Edda*, og ser etter situasjoner som kan knyttes opp mot ære, skam og kjønn. Videre tar jeg for meg de mest aktuelle gudene enkeltvis, og analyserer deres handlinger og utsagn opp mot ære, skam og kjønn.

I det siste kapittelet i denne oppgaven drøftes funnene som har blitt gjort i analysen. Siste delen av kapittelet inneholder oppsummerende tanker om funnene.

2. TEORIER OM ÆRE, SKAM OG KJØNN

For å kunne finne igjen situasjoner som illustrerer ære og skam under analysearbeidet, må jeg først definere hva som ligger i begrepene. Jeg skal også kort gjøre rede for hvilke handlinger og situasjoner som anses som ærefulle og skamfulle i det norrøne samfunnet, for å kunne ta dette med meg videre i analysen. Jeg har i tillegg sett på noen av de norrøne lovene for å danne et bedre bilde over hva som var forbudt. I de norrøne lovtekstene er det blant annet nedskrevet lover tilknyttet kjønnsroller, dette kan derfor være med på å belyse situasjoner som blir ansett som vanærende.

2.1 Ære og skam

Ære er en sosial norm som er en del av systemet av uskrevne regler som konstituerer et gitt samfunn. Sammen med skammen definerer ære samfunnets sosiale ideal. Kort sagt handler ære om verdi i egne og andres øyne, om selvrespekt og sosial respekt. Nedkvitne (2011) trekker frem at det er i all hovedsak antropologene som har vært opptatt av ære som et sosialt fenomen.² Spesielt har definisjonen til sosialantropologen Julian Pitt-Rivers blitt mye brukt; «Honour is the value of a person in his own eyes, but also in the eyes of his society.»³ I denne definisjonen kommer det frem at ære har et todelt aspekt. For det første har det et ytre aspekt ved at samfunnet rundt vurderer om et individ anses som ærefullt, og det har for det andre et indre aspekt, basert på hvordan det enkelte individet vurderer og anser seg selv. Det vil ofte være en sammenheng mellom hvordan samfunnet vurderer individet og hvordan individet anser seg selv. På denne måten vil individets selvrespekt og selvfølelse være avhengig av hvordan resten av samfunnet vurderer ham. Æren blir derfor en måte å bekrefte sosiale normer på, fordi individets synlige handlinger alltid vil bli vurdert som enten ærefulle eller skamfulle. Æren er på ingen måte del av et regelsystem, men et ideal, som igjen er basert på sosiale normer. I motsetning til lover og religion, hvor håndhevelsen av regler og lover blir utført av en overordnet instans, vil vurderingen av et individs ære være avhengig av de medmennesker som den

² Nedkvitne, A. (2011) *Ære, lov og religion i Norge gjennom tusen år*. Scandinavian Academic Press. Danmark.

³ I Nedkvitne, A. (2011).

enkelte omgås. Det er samfunnet som helhet som bedømmer om et individ er ærefullt eller ikke. Æren er et ideal som samfunnet stiller individet overfor, og som samtidig er nedlagt i individet som en streben.⁴ Ære er på mange måter et paradoksalt begrep. Det er forbundet med edle handlinger, men det har også en sterk tilknytning til makt, og også smerte. Ære er forbundet med makt fordi det ofte er en elite eller innflytelsesrike mennesker som setter standarden for hva som skal gjelde når det kommer til sosiale normer. Det er også forbundet med smerte fordi æren også ofte har sin pris, og det kan kreve mye å beskytte sin ære.⁵

Ærens motpol er skammen og vanæren. Vanæren er det motsatte av ære, og er tapet av æren som oppstår i samfunnet. Skam er sterkt tilknyttet til et individs selvfølelse, som igjen er knyttet til opplevelsen av å føle seg som et verdifullt menneske. Skam kan beskrives som en sammensatt pinlig følelse som ofte kommer i forbindelse med det å ikke føle seg god nok eller verdifull som menneske. Skammen oppstår gjerne når det er et manglende samsvar mellom det individet man er og det individet man skulle ønske man var, hvordan man ønsker å bli sett og hvordan man føler man blir sett på av samfunnet rundt seg. Manglende anerkjennelse fra samfunnet vil kunne bidra til en slik skamfølelse og vanære.

2.2 Ære og skam i det norrøne samfunnet

Ære og skam er normer som har forskjellig betydning og bedømmes etter ulike kriterier i forskjellige samfunn. I det norrøne samfunn anses æren som en viktig rettesnor for menneskets oppførsel, og anseelse og æresbevissthet var et kjennetegn på den frie mann og kvinne.⁶ Derfor er beskyttelsen av æren ekstremt viktig i det norrøne samfunnet. Alle individer tillegges en viss verdi, uavhengig av makt, økonomi og status. Det er ikke din status i samfunnet som bestemmer om du blir ansett som ærefull eller ikke. Ære handler i denne forstand om at individet oppfylder de forventinger og krav som stilles, og ulike klasser i samfunnet kan ha hatt ulike krav, men like fullt er det krav som stilles og som må oppfylles. Dette vil i den norrøne tidsperioden gjelde alle mennesker, bortsett fra treller og utstøtte, da en slik underklasse ikke regnes som mennesker, eller som medlemmer av samfunnet. Som nevnt ovenfor var det veldig viktig å beskytte sin egen ære i det norrøne samfunnet, og dette kunne kreve en kamp om liv og død gjennom for eksempel holmgang. I en slik duell kunne den norrøne mannen risikere sitt eget liv for relativt ubetydelige æreskrenkelser, men å unngå å ta opp en duell var å miste all respekt og ære. Unngikk han å forsvare sin egen ære kunne han bli utstøtt fra samfunnet, og i verste fall kunne han ende opp fredløs. Som

⁴Sørensen, P.M. (1995) *Fortelling og ære*. Studier i islendingersagaerne. Universitetsforlaget. Oslo. S. 187

⁵ Wikan, U. (2008) *Om ære*. Pax Forlag. Valdres

⁶ Steinsland, G. og Sørensen, P. M. (1994) *Menneske og makter i vikingtidens verden*. Universitetsforlaget

fredløs var han ikke lenger beskyttet av loven, og han kunne derfor bli drept uten at gjerningsmannen ble straffet for det. Det er lite fokus på individets selvfølelse og tankeverden i de norrøne diktene og sagatekstene. Det er derfor den offentlige skammen, den vanæren som oppstår når man som individ ikke har oppfylt sine plikter, vanæren et individ blir pålagt av samfunnet, som vil være relevant i denne sammenhengen.

2.2.3 Mannlig og kvinnelig skam

Ære og skam kan sies å være kjønnede begreper. Menn er som oftest bærerene av æren, mens kvinner ofte blir tilknyttet skammen, gjerne i sammenheng med seksualitet. Kvinner inngår også gjerne i menns ære, noe jeg kommer tilbake til litt senere. Begrepene ære og skam er tett knyttet til kjønn og kjønnsroller i det norrøne samfunnet. I det norrøne samfunnet ser kvinner og menn ut til å ha vært likeverdige. Dette kommer frem gjennom lovtekstene, og at begge kjønnene opptrer like mye i den norrøne diktningen. Men skillet mellom kjønnsrollene er likevel klare og strenge.⁷ I det norrøne samfunnet stiller kjønn bestemte sosiale krav til individet. Det kulturelt definerte kjønn utgjør et betydningssystem med meget sterk, produktiv og rikholdig symbolkraft. Dette er også forbundet med mange ulike aktiviteter, holdninger, verdier, gjenstander, symboler og forventninger.⁸ Det er et klart skille mellom det mannlige og det kvinnelige, og de to kjønnene tillegges hvert sitt sett av normer og idealer, og deres sosiale anseelse avhenger av om de klarer å oppfylle disse kravene.⁹ Dette skillet opprettholdes ved hjelp av et tabubelagt grenseområde, noe jeg kommer tilbake til senere i oppgaven. Arbeidsfordelingen i vikingtiden hadde sin symbolske grense i dørstokken. Oppgavene som var innenfor dørstokken var kvinnes ansvarsområde, mens alt som var utenfor huset var menns ansvar. Det ligger også derfor kjønnsymbolikk i gjenstander som husnøkler og våpen. En gift kvinne ville bære husets nøkkel, som symbol på hennes makt over hushold og hjem. En mann ville på samme måte bære våpen, for å vise at han både var i stand til å forsvare seg om det skulle bli nødvendig, og som et symbol på at han var et fritt menneske.¹⁰ Det var også et strengt skille når det gjaldt klesdrakt. Menn skulle være kledd i bukser, ha kort og velstelt hår, mens kvinner skulle være kledd i skjørt eller kjoler. Det var altså ifølge loven forbudt for kvinner å kle seg i mannsklær, klippe håret sitt som en mann, bære våpen eller å oppføre seg som en mann. Tilsvarende var det forbudt for menn å oppføre seg som kvinner og ha på seg klær med dyp utringning. Beskyldninger om å bruke kvinneklær eller for å utføre kvinnearbeid har fremkalt hele komplekset av forestillinger om feighet og

⁷ Steinsland, G. (1997) Eros og død i norrøne myter. Universitetsforlaget. Oslo

⁸ Sørensen, P.M. (1995)

⁹ Ibid, s. 213

¹⁰ Steinsland, G. og Sørensen, P. M (1994) s. 115

umandighet.¹¹ Men det er her likevel verdt å nevne at det kun er når kvinnerollen ble heftet på en mann at den ble betraktet som vanærende. Det var ikke vanærende i seg selv å være kvinne.

2.3 Maskulinitet og femininitet

Sørensen (1983) skriver i *The unmanly man: concepts of sexual defamation in early Northern society* at feighet og femininiteten var to sider av samme sak i den gamle islandske bevissthet. I sagaenes verden var det ingenting som rammet en mann hardere enn påstander om at han ikke var en mann¹². Som nevnt ovenfor opprettholdes det i alle kulturer et skille mellom det mannlige og det kvinnelige ved hjelp av et tabubelagt grenseområde. I det norrøne samfunnet er mannen kraftigere begrenset av dette tabuet enn det kvinnen er. I mange tilfeller er ikke kvinner underlagt den samme strenge begrensningen som det mannen er, da det på mange måter var mye verre for en mann å bli sammenlignet med en kvinne enn motsatt. På samme måte som at det verste en mann kunne gjøre var å opptre umandig, var det like vanærende for en kvinne å få rykte på seg som promiskuøs. Men likevel ble menn hardere rammet av å bli beskyldt for å være kvinnelig enn omvendt. Selv om det i loven sies at kvinner ikke skulle opptre som en mann, ser vi i visse tilfeller at kvinner kan oppnå prestisje gjennom å tre inn i en mannlig rolle.¹³ Loven sier at kvinner ikke skulle ikle seg mannsklær eller benytte seg av våpen, men at kvinner gjør akkurat dette finner vi mange eksempler på i sagatekstene.¹⁴ Det er også verdt å nevne at når kvinnen overtrer disse reglene og grensene så skildres hun i et positivt lys. Idealkvinnen blir ofte i sagaene fremstilt med positive egenskaper som betraktes som mannlige kvaliteter, og at hun for ærens skyld kan tre inn i en manns rolle. Slike overtredelser skjer oftest når en mann ikke selv klarer eller vil oppfylle de kravene som æren stiller. Disse unntakelsessituasjonene blir derfor også en markering av grensen mellom kjønnsrollene. Gjennom å overta mannens aktive rolle kan kvinnen demonstrere hva mannen burde ha gjort i den situasjonen. Omvendt ville dette være helt umulig, da det er svært ødeleggende for en manns ære å opptre i en kvinnelig rolle. Menn ble også rammet hardere i den forstand at kvinner kunne inngå i en manns ære. Hvis en kvinne oppførte seg på et skamfullt vis, som for eksempel ved å opptre svært løssluppet, gikk dette ut over hele hennes families ære. For å opprettholde sin ære, måtte mannen sørge for å oppfylle de plikter som samfunnet forventer av ham. Men en manns ære var derfor også avhengig av kvinnene han var i familie med. En mann ville ikke kunne opprettholde sin ære hvis kvinnene i hans familie oppførte seg vanærende. En kvinnes adferd kunne bli ansett som en

¹¹ Sørensen, P.M. (1983) *The unmanly man. Concepts of sexual defamation in early Northern society*. Odense University Press

¹² Ibid.

¹³ Sørensen, P.M. (1995) s. 214

¹⁴ Se f.eks Sagaen om Laksdølene

refleksjon av mannen, og på denne måten kunne en kvinnes handlinger påføre mannen skam. En manns ære avhenger altså ikke bare av hans egne handlinger, men også handlingene til de kvinnene han er i slekt med. For at en mann skulle kunne opprettholde sin ære er det derfor helt avgjørende at kvinnene i hans familie opptrer ærverdig. På mange måter er mannen maktløs i det norrøne samfunnet, da han i realiteten ikke har noen særlige muligheter til å forhindre at hans kvinnelige slektninger bringer skam over ham, enten gjennom sin egen adferd eller gjennom andres adferd rettet mot henne. En kvinne hadde derimot mer makt i denne situasjonen. Hun kunne blant annet skille seg fra sin ektemann uten å pådra seg selv skam, hvis ektemannen hadde pådratt seg selv og henne skam.¹⁵

2.3.1 Lovene

For den gjennomsnittlige norrøne mannen var det å handle ærefullt, unngå krenkelser, og hvis det i så fall skjedde, opprettholde og beskytte æren, en svært viktig del av hverdagen. Som nevnt tidligere var ingenting verre for en mann enn det å bli kalt feig eller kvinnelig. Noe som går igjen i mange av sagatekstene er fenomenet «Nið». I *Gulatingsloven* står det blant annet at ingen mann skal fremsi nidvers om en annen eller gjøre trenid (innriss i tre). Nið betegner grove æreskrenkelser av symbolsk karakter. Som oftest går beskyldningene ut på at den som nided rettes mot er passivt homoseksuell, altså at han tar den kvinnelige rollen i en seksuell handling.¹⁶ Tidvis kan det altså virke som at å beskyldte en mann for umandighet var et større lovbrudd enn at en mann ikke følger opp sin egen mandighet og ære, men som nevnt ovenfor ble du også rammet hardt dersom du ikke beskyttet din ære.

Det var også ifølge *Gulatingsloven* forbudt å fortelle oppspinn.

Ingen skal fortælle opspind eller sladder om andre. Det kaldes opspind, hvis en mand om en anden fortæller noget, der ikke sker, ikke vil ske og ikke er sket, og hævder, at denne er kvinde hver niende nat og har født børn, eller hvis han kalder ham for en troldvætte. Da er han fredløs, hvis han findes sandskyldig. Han kan nægte med forligsed, men falder til fredløshed, hvis den falder.¹⁷

¹⁵ Sørensen, P.M. (1995) s.215

¹⁶ Sørensen, P.M. (1983)

¹⁷ Keyser, R. og Munch, P. A. (1846) *Norges gamle love. I. Den ældre Gulathing-Lov*. Oversatt fra gammelnorsk av Jesper Lauridsen. Utdrag av *Gulatingsloven, Bestemmelser om bagtalelse, slagsmål og æreskrenkelse*, strofe 138. Om nid. Hentet fra Heimskringla. No den 28.04.15

Det var også en æreskrenkelse å bli sammenlignet med dyr, og da spesielt hunddyr, og, som nevnt i avsnittet fra *Gulatingssloven*, trollvetter. *Gulatingssloven* sier også at det var forbudt å baktale andre.

Magnus Lagabøters landlov forteller at all form for æreskrenkelser er straffbart¹⁸. Man slapp kun unna straff hvis man hadde vitner som kunne bekrefte de anklagelsene som æreskrenkelsen innebar. For ethvert menneske gjaldt det altså å ikke bli krenket. Det var veldig viktig for æren sin del å bevare sin integritet. Enda viktigere var det å gjenopprette den, hvis den skulle bli krenket. Som jeg har vært inne på tidligere var det i det norrøne samfunnet vanlig å gjenopprette æren ved å ta hevn mot den som hadde utført krenkelsen. Hevnen var ikke ment for å skape rettferdighet eller å sone skyld, men å utligne og å gjenopprette balansen. Hvis ikke hevn kunne gjennomføres, resulterte det ofte i tap av prestisje og status, og derfor også økt skam, for den krenkede. Siden denne byrden som oftest falt på menn, tok gjerne kvinner tak, og var aktive i menns konflikter, gjennom begrepet «frýja». Betegnelsen frýja er nært beslektet med nið i den forstand at begge begrepene brukes for å beskyldte en mann for femininitet, feighet og manglende evne eller vilje til å ta den hevn han er forpliktet til å ta. Frýja er alltid rettet mot menn, og alltid i direkte tiltale. Mens nið har som formål å frata en manns ære, så var hensikten med frýja å hjelpe ham å gjenvinne den. Formålet med frýja var altså å egge mannen opp til å gjennomføre den hevnen som krevdes.¹⁹

2.3.2 Maskulinitet og umandighet

Som vi ser er mye av det som omhandler ære og skam knyttet til kjønn, og da spesielt maskulinitet. Jeg vil under analysearbeidet støtte meg på Connells (1995) teori om hegemonisk maskulinitet. Connell benytter seg av dette begrepet for å beskrive den ideale maskuliniteten. I vår tid er idealet ofte en hvit, vestlig og heteroseksuell mann med stor kulturell og økonomisk kapital, og med egenskaper som aggressivitet og evne til å utøve vold. Dette er altså idealet som alle, både menn og kvinner, må forholde seg til. Et slikt ideal er kontekstuel, og vil derfor kunne variere. Det finnes flere typer maskuliniteter som inngår i et makthierarki, og det er en skjev fordeling mellom disse ulike maskulinitetene. Det handler altså ikke bare om at menn har makt over kvinner, det handler også om at menn som faller inn under den hegemoniske maskuliniteten på mange måter har makt over menn som faller inn under andre kategorier. I tillegg til den hegemoniske maskuliniteten, er det tre maskulinitetskategorier til, den underordnede maskuliniteten, medvirkende maskulinitet og den marginaliserte maskuliniteten. Den underordnede maskuliniteten defineres i kontrast til den sosiale normen, og menn som havner inn under denne kategorien vil derfor ofte erfare alvorlige konsekvenser av dette. Homoseksuelle menn faller for eksempel gjerne inn under

¹⁸ Magnus Lagabøters landlov, kap. 24/23, Om skjældsord

¹⁹ Sørensen, P.M. (1995)

denne underordnede maskuliniteten.²⁰ Flertallet av menn faller under den medvirkende maskuliniteten. Menn i denne kategorien har ikke like stor makt og status som idealet, den hegemoniske maskulinitet, men kan likevel dra nytte av goder som oppnås gjennom å understøtte denne posisjonen.²¹ Menn som faller inn under den marginaliserte maskuliniteten bidrar til den hegemoniske maskulinitetens autorisering uten at de selv drar nytte av de godene som denne kategorien representerer. Maskuliniteten er noe som kun kan eksistere i forhold med femininitet, og hva som anses som maskulint eller feminint bestemmes av det gitte samfunnets kultur og normer. Å gjøre opprør mot disse normene har gjerne konsekvenser for æren.

George Mosse beskriver i boken *'The image of Man'* fremveksten av maskuline stereotyper.²² Mosse beskriver den ideelle mannen som en som innehar ulike kjennetegn, som kroppslig styrke, utholdenhet, selvkontroll og uavhengighet. Et slik ideal defineres i relasjon til en motpart, som avviker fra de ideelle kjennetegnene, og derfor får status som umandig. Dette idealet defineres også i relasjon til kvinner. Kvinner tilskrives ofte andre egenskaper, egenskaper som mannen antas å ha mindre av, som for eksempel følsomhet, ømhet og kyskheter.²³ Ved hjelp av dette blir det enklere å se hvordan den ideelle mannen og kvinnen bør oppføre seg, og hvilke egenskaper som er ettertraktede, men det vil også gjøre det lettere å få øye på om noen oppfører seg på en avvikende måte.

En annen teori som jeg også vil støtte meg på under analysearbeidet er Michael Kimmels teorier om menns frykt for andre menn.²⁴ Kimmel skriver at mandighet i mindre grad handler om en indre drift eller et ønske om å dominere, og mer om frykten for å selv bli dominert av andre menn. På samme måte som Mosse, mener Kimmel at mandighet blir definert i relasjon til kvinner og ideer om femininitet, men at menn i hovedsak søker bekræftelse og støtte fra andre menn. Kimmel argumenterer for eksempel for at homofobi i stor grad ikke handler om frykt for homofile, men en frykt for å selv bli oppfattet som homofil.²⁵ Homofobien er altså frykten for at andre menn skal avsløre en, og vise, både en selv og samfunnet, at en ikke er en ekte mann. I tillegg til dette oppstår det også en frykt for å vise denne frykten. Det å vise følelser knyttes opp til det å være kvinnelig og feminin, og en slik frykt skaper derfor en skamfølelse fordi det å være redd og vise følelser er et svakhetstegn, og et bevis på at mannen ikke er så mandig som han utgir seg for å være. Kimmel påstår at det på bakgrunn av dette oppstår en barriere som mannen må opprettholde for å unngå at ingenting som kan minne om femininitet slipper igjennom. Menn må alltid bevise sin mandighet ovenfor andre menn. Dette påvirker igjen dagliglivet til menn, bevisbyrden, og frykten for å bli oppfattet som

²⁰ Mortensen, E. et al (2008) *Kjønnteori*. Gyldendal Akademisk. Oslo

²¹ Ibid, s. 294

²² Lorentzen, J. og Mühleisen, W. (2006) *Kjønnforskning. En grunnbok*. Universitetsforlaget. Oslo.

²³ Ekenstam, C. et al. (1998) *Rädd at falla. Studier i manlighet*. Gidlunds Förlag

²⁴ Kimmel, M.S. (1994) *Masculinity as homophobia*.

²⁵ Ibid.

homofil, gjør at menn overdriver sin maskulinitet, både i måten de kler seg, ter seg og inkludert en konstant søken etter seksuelle relasjoner med kvinner.

Det norrøne samfunnet bygger i høy grad på en militant maskulin moral, og Connells teorier om den hegemoniske maskulinitet er derfor svært overførbar når vi ser på norrøne kjønnsroller, normer og idealer. I det norrøne samfunnet er den ideale mannen, sett gjennom den hegemoniske maskulinitet, gjerne en sterk og modig mann. Han er stolt av sitt våpen og klar til å gå til kamp og beskytte sin ære. Han gir seg ikke i kampen før slaget er over, og han egger opp til duell og tar hevn når det er nødvendig. Under kategorien medvirkende maskulinitet kan vi anta at den gjennomsnittlige norrøne bondemannen hører til. Dette er en mann som ikke helt har den samme statusen som de i det øvre sjiktet, men som likevel drar nytte av det å være en oppegående mann, klar til kamp om det skulle være nødvendig. De fleste menn i det norrøne samfunnet vil havne inn under denne kategorien, men det vil være lett å nedgraderes skulle noe æreskrenkende skje. I det norrøne samfunnet vil det alltid være en kamp om å holde seg i den hegemoniske og den medvirkende kategorien, da en norrøn mann alltid må være beredt på å beskytte sin ære. Menn som har blitt ærekrenket og beskyldt for å være passiv homoseksuell vil havne inn under den underordnede maskuliniteten, frem til han klarer å gjenvinne sin ære. Hvis han ikke klarer å gjenvinne sin ære vil han for alltid bli værende i denne kategorien, såfremt han ikke blir dømt fredløs, og sådan ikke lenger anerkjent som et medlem av samfunnet.

Kimmels teorier om frykt for andre menn er også svært interessante i denne sammenhengen. Viktigheten av det å beskytte sin ære samsvarer godt med denne teorien, og det kan være frykten for å bli ansett som umandig som er drivkraften bak hevnaksjoner. Ideelle egenskaper som styrke, aggressivitet og lignende kan sees på i sammenheng med frykten for å bli dominert av andre. Ved å være sterk og barsk øker sjansene for at han selv er den som dominerer, i stedet for å bli dominert. Aggressiviteten bak noen av de maskuline handlingene kan derfor være et resultat av den bevisbyrden den norrøne mannen føler på, og at det ofte tys til overdrivelser for å understreke hvor mandig han er.

2.3.3 Femininitet

Det finnes lite tilsvarende teorier og kategorier når det kommer til femininitet som det gjør med maskulinitet. Konseptet femininitet er noe som de fleste kjenner til, men som for de fleste er vanskelig å beskrive. Femininitet settes opp som en motsetning til maskulinitet, og hva som anses som feminint varierer fra ulike kulturer og tidsperioder. Flere har forsøkt å ilegge femininiteten visse egenskaper, som for eksempel det å være følsom og forsiktig. Egenskapene som legges i femininiteten er ofte ting som det menes at menn har mindre av, og teorier om

dette ser vi blant annet hos Mosse. Men det er likevel de sosiale normene som er gjeldene innenfor et gitt samfunn som bestemmer hva som vil anses som feminint eller maskulint.

Når det kommer til feministisk teori er Simone de Beauvoirs verk *Det annet kjønn* et av de mest kjente. Beauvoir mener at kvinnen har vært og fortsatt blir oppfattet som det annet kjønn. Dette innebærer at kvinnen blir sett på som mindre verdt og mindre betydelig enn mannen. Hun blir også sett på som noe annerledes, noe fremmed og mystisk, noe som er vanskelig å forstå seg på. Videre sier Beauvoir at hvorvidt kvinnen er undertrykt eller ikke må måles på i hvilken grad kvinnen er fri, i hvor stor del av samfunnet hun tillates å ta del i. Beauvoirs kjente sitat «man fødes ikke som kvinne, man blir det» samsvarer med tanken om at femininitet er noe som skapes ut av samfunnets sosiale normer. Det finnes ikke noe som er spesifikt «kvinnelig», det er kvinnens situasjon, de roller og verdier som samfunnet tillegger henne, som definerer hennes femininitet.²⁶ Kvinnen kan derfor anses som den andre, det motsatte av mannen. I den norrøne tankeverdenen er det jo svært viktig for menn å unngå å oppføre seg kvinnelig, og jeg vil derfor videre i denne oppgaven anse femininitet som en motpol til den maskuliniteten som har blitt beskrevet ovenfor. Jeg vil også derfor dra inn Mosses teorier om at kvinner ofte er innehavere av egenskaper som menn gjerne har mindre av, og se på forskjeller og likheter mellom kjønnene. Dette er med på å tegne et bilde av hvordan den ideale norrøne mannen og kvinnen bør oppføre seg. Vi har allerede sett at feighet tilsvarer femininitet, og at maskulinitet ofte tilknyttet egenskaper som aggressivitet og mot. Sørensens teorier om ære i det norrøne samfunn sier derimot at kvinner kan oppnå prestisje ved å tre inn i mansrollen, så idealkvinnen i det norrøne samfunnet er til tider både innehaver av feminine og maskuline trekk. Jeg vil benytte meg av Connells teori i analysen av kvinnene i gudeverdenen. Den siste kategorien som vi finner i Connells teori, den marginaliserte maskuliniteten, vil jeg i denne oppgaven tillegge gudinnene. Dette er en kategori der individene under den bidrar til den hegemoniske maskulinitetens autorisering, uten at de selv har tilgang på de privilegiene som den symbolske posisjonen de innehar gir dem. Som eksempel på dette beskriver Connell sorte menns posisjon som idrettshelter. De har en økt posisjon i samfunnet, men de bidrar ikke nødvendigvis til at sorte menn generelt får bedre økonomisk makt i samfunnet.²⁷ Det er ikke skamfullt å være kvinne i seg selv, og som norrøn kvinne kan man oppnå både prestisje, heltestatus og ære gjennom å opptre i en mansrolle. Det at kvinner kan oppnå økt ære og prestisje ved å opptre maskuline er med på å opprettholde den hegemoniske maskulinitetens autorisering, men dette fører ikke til mer makt og prestisje til kvinnene generelt. Kvinner bidrar også ofte til å opprettholde denne autoriseringen gjennom å egge opp sine menn ved hjelp av frýja. På denne måten bidrar de til hierarkiet ved å fremheve på hvilke måter de mener menn bør te seg,

²⁶ Schaanning, E. (2000) Modernitetens oppløsning. Sentrale skikkelser i etterkrigstidens idèhistorie. Oslo: Spartacus Forlag AS

²⁷ Mortensen, E. et al (2008).

selv om ikke dette gagnar dem selv i noe større grad. Gjennom frýja påpeker kvinnene hvilke egenskaper som den hegemoniske maskuliniteten innehar, og er med på å opprettholde dette som idealet, selv om dette ikke bedrer kvinnens situasjon. Enkeltkvinner kan oppnå prestisje ved å tre inn i en mannsrolle, men dette bidrar ikke til at kvinner oppnår en større status generelt. Kvinnene er en like stor del av det dømmende samfunnet som det menn er, og menn som vil ivareta sin ære må også bevise dette for kvinnene.

På samme måte som Kimmel skriver om menns frykt for andre menn, skriver Horney (1932) om menns frykt for, og tidvis sinne mot, kvinnen. Mannen må alltid bevise sin maskulinitet, mens kvinner kan oppfylle sin rolle som feminin bare ved å eksistere. Deres rolle er å føde barn, og dette klarer de fleste kvinner uavhengig av sine andre egenskaper. Menns frykt for kvinnene er nok også basert på kvinnens posisjon som «den andre». Det mystiske og det ukontrollerbare. Den norrøne mannen frykter kvinnen i den form av at hun inngår i hans ære. Ikke bare er han nødt til å beskytte sin egen ære, han står også i fare for å miste den hvis en kvinne i hans familie opptrer seg på en skamfull måte. Den kvinnelige skammen er ofte forbundet med seksualitet, og vanære venter hele familien hvis en kvinne oppfører seg promiskuøst. På denne måten har kvinnen en makt over mannen, hun kan skade hans ære om hun måtte ønske, og dette samsvarer med Horneyes teorier om menns frykt for kvinnen.

2.4 Grunnlaget for analysen

Dette danner grunnlaget for analysen av de norrøne gudenes oppførsel sett i lys av det norrøne samfunnets sosiale normer. Jeg vil i analysen benytte meg av begrepsparet ære og skam slik som det er beskrevet over. Å handle ærefullt i det norrøne samfunnet vil si å oppfylle de plikter som forventes og kreves, ofte utført på en maskulin måte. Man skal også beskytte og kjempe for sin ære skulle den bli utfordret. Å opptre skamfullt vil være å gå imot de sosiale normene, som for eksempel å oppføre seg eller kle seg som det motsatte kjønn eller å vise feighet eller motvilje til å beskytte sin ære. Jeg vil i analysedelen se på hvilke sosiale normer som ser ut til å være gjeldende i den norrøne gudeverden, og på hvilken måte de norrøne gudene forholder seg til disse. Jeg vil også se på hvordan de forholder seg til kjønnsroller, og om det oppstår noen konsekvenser for dem hvis de ikke opptrer slik samfunnet forventer at dem skal.

3. METODE

I dette kapittelet vil jeg forklare hvilken metode jeg har benyttet meg av. Jeg vil her presentere de norrøne kildene som jeg har analysert. Kapittelet inneholder også et avsnitt om kildekritikk, da det ikke er helt problemfritt å benytte seg av så gamle tekster.

3.1 Norrøne tekster som kilder

For å søke kunnskap om det norrøne samfunn og den norrøne mytologien benytter man seg gjerne av kilder som nedskrevne sagaer, helte- og gudedikt, skaldedikt, stedsnavn, runeskrifter og lovverk fra blant annet Norge og Island. Da jeg skal ta for meg lover fra det norrøne samfunnet og de norrøne gudene har jeg valgt å benytte meg av *Den eldre Edda*, *Snorre-Edda*, *Gulatingssloven* og *Grågås*, lovverk fra henholdsvis Norge og Island, som kilder. Jeg kan ikke norrønt eller islandsk, så jeg har måttet basere min analyse på tekster som har blitt oversatt og tolket av andre. Versjonen av Eddadiktene som jeg har benyttet meg av her har blitt oversatt fra norrønt til bokmål av Ludvig Holm-Olsen. Holm-Olsen følger nøye originalteksten, men utelater noen dikt. I tillegg til å benytte meg av oversettelsene til Holm-Olsen av *Den eldre Edda* har jeg supplert med en annen oversettelse. Denne oversettelsen er av Gjessing fra 1899. Denne oversettelsene har blitt supplert inn i tilfeller der strofer eller enkeltord har vært utydelige, i tilfeller der jeg har følt at Holm-Olsens oversettelse har blitt litt for moderne, eller i tilfeller der jeg rett og slett har ønsket å sammenligne oversettelser opp mot hverandre. Jeg har også benyttet en versjon av Grundtvig på originalspråket fra 1874. Her har jeg slått opp ord jeg har vært særskilt interessert i i en norrøn-norsk ordbok, for å få en enda grundigere oversettelse.

3.1.2 Kildene jeg har benyttet

Den eldre Edda er en diktsamling på norrønt språk som omhandler de norrøne gudene og heltene. Storparten av disse diktene er overlevert i et håndskrift på pergament, og er mest sannsynlig skrevet på Island i den siste halvparten av 1200-tallet.²⁸ *Den eldre Edda* er delt i to avdelinger. De tolv²⁹ første diktene er

²⁸ https://snl.no/Den_eldre_Edda

²⁹ Antall gudedikt varierer i ulike versjoner. De versjonene jeg har benyttet meg av inneholder 12 og 13 dikt.

gudedikt, mens resten består av heltedikt. I gudediktene er innholdet som oftest dominert av en enkelt gud, men i noen tilfeller opptrer også gudene som gruppe eller samfunn. I denne oppgaven er det gudediktene som jeg har tatt for meg, da det er hovedsakelig her vår kjennskap til gudene kommer fra. Gudene opptrer tidvis også i helte- og kongesagaene, men av hensyn til tid og plass har jeg ikke analysert disse, bortsett fra noen få unntak.

Snorre-Edda, også kjent som *Den yngre Edda*, ble forfattet av Snorre Sturlasson omkring år 1220.³⁰ Boken er en lærebok i skaldskap, og gir i tillegg en fin innføring i norrøn mytologi. Boken består av fire deler, en prolog og tre hoveddeler, *Gylvaginning*, *Skaldskaparmål* og *Håttatal*. Jeg har i denne oppgaven kun benyttet meg av delene *Gylvaginning* og *Skaldskaparmål*, da *Håttatal* er en avhandling om norrøn metrikk, og eksemplene som blir brukt her omhandler konger, og ikke de norrøne æsene. I *Gylvaginning* kler kong Gylve seg ut som en gammel mann, og reiser opp til Åsgard for å lære seg alt om gudene og deres visdom. Gjennom en samtale med Odin, som her opptrer i skikkelsene Høy, Jevnhøy og Tredje, får vi høre en rekke myter, og vi lærer mye om den norrøne gudelæren. Noen av mytene vi får høre om her overlapper med av diktene i *Den eldre Edda*. *Skaldskaparmål* forteller om skaldedikting, og bruker gudemyter som eksempel.

Gulatingssloven er et lovverk som stammer fra Gulatinget, som var det gamle hovedtinget for Vest- og Sør-Norge. Navnet stammer fra området Gulen, hvor tinget ble holdt, ei bygd i Hordaland. *Gulatingssloven* ble sannsynligvis nedskrevet i siste halvdel av 1000-tallet. De eldste bevarte håndskriftfragmentene går tilbake til 1100-tallet.³¹ Det antas at det finnes to utgaver av *Gulatingssloven*. Den eldste inneholdt lovene som gjaldt frem til 1163. Den nyeste utgaven kalles gjerne «Magnus-teksten» etter kong Magnus Erlingssons revideringer etter 1163.³²

Grågås er en fellesbetegnelse på islandske lover fra norrøn tid. Lovene kommer fra forskjellige tidsperioder, fra 1100 til omkring 1270, og er en av de største og mest omfattende lovbøkene fra norrøn tid.³³

Magnus Lagabøters landlov er den eldste lovboken for hele Norge³⁴. Denne lovboken er en samling av reviderte landskapslover fra Gulating, Eidsivating og Borgarting. Kong Magnus VI fikk tillatelse til å foreta denne revideringen i 1267-1268.

Jeg har valgt å analysere *Den eldre Edda* og *Snorre-Edda* fordi det er disse to kildene som gir best kunnskap om de norrøne gudene. Gjennom mytene og

³⁰ https://snl.no/Snorres_Edda

³¹ <https://snl.no/Gulatingssloven>

³² Robberstad, K. (1969) *Gulatingsslovi*. Det norske samlaget. Oslo

³³ <https://snl.no/Grågås>

³⁴ https://snl.no/Magnus_Lagabøters_landslov

fortellingene som er å finne i disse diktsamlingene får vi et innblikk i hvordan gudene oppfører og ter seg, et innblikk i hvordan de handler og over hva de anser som ærefullt eller ikke. Dette gir derfor det beste grunnlaget for å kunne si noe om hvordan de norrøne gudene oppfører seg. Det er Eddadiktene som er grunnlaget for min analyse. Jeg har ikke direkte analysert lovverkene, men brukt dem som suppleringskilder. Jeg har valgt å se på deler av lovverkene fra norrøn tid fordi det er med på å bekrefte hvilke handlinger som var forbudte og straffbare, noe som igjen bidrar til økt forståelse for om gudene ter seg på en ærverdig og moralsk måte eller ikke. Primærkildene mine i denne sammenhengen er derfor *Den yngre-* og *Den eldre Edda*. Tidvis sper jeg på med sekundærkilder, som for eksempel myter fra *Heimskringla* og *Flateyjarbók*, som i stor grad tar for seg norske kongers historie. Slike kilder inneholder myter eller mytologiske strofer som ikke er inkludert i de originale Eddadiktene, men som likevel kan bidra med relevant informasjon til oppgaven.

3.1.2 Kildekritikk

Når man benytter seg av så gamle kilder som Eddadiktene er det viktig å være kildekritisk. Gjennom den kritiske tekstanalysen vil jeg analysere og tolke tekstene i kontekst. Det er viktig å være kritisk til kildene og være oppmerksomme på de problemene som er knyttet til bruk av disse kildene. Det ligger nemlig mye problematikk rundt det å jobbe med så gamle tekster som det Eddadiktene er. De diktene som blir omtalt som eddadikt er bevart i islandske pergamenthåndskrifter fra 1200- og 1300-tallet.³⁵ Problematikken rundt dette er at vi ikke vet hvem som har skapt hverken mytene eller diktene. Før diktene ble nedskrevet på 1200-1300-tallet, har de blitt overlevert muntlig. De ulike diktene som er i *Den eldre Edda* har ulike forfattere, og er heller ikke diktet på samme tid.³⁶ Det vil derfor være umulig å tidfeste diktene.

Det er når det gjelder selve nedskrivningen av disse diktene at kontekst blir spesielt viktig. Diktene ble først nedskrevet etter innføringen av kristendommen i Norge, og man kan derfor anta at det meste av materialet er skrevet ned av kristne lærde. For det første vil det være umulig å vite hvordan diktene og mytene så ut i sin originale form. Man må forvente at det kan ha blitt redigert etter kristne verdier og normer. Det vil nok også ha foregått en del gradvise endringer på mytene opptil flere ganger gjennom den muntlige overleveringen som var tradisjon på 800- og 900-tallet, lang tid før selve nedskrivningen fant sted. Strofer kan ha blitt uteglemt, nye strofer kan ha blitt føyd inn, ord og uttrykk kan være misforstått og forvansket, og skiftende tiders smak kan ha satt sitt preg på dem.³⁷ Men små endringer i seg selv vil ikke være problematisk så lenge det grunnleggende

³⁵ Holm-Olsen, L. 1975. *Edda-dikt*. Cappelen Forlag AS. Oslo.

³⁶ Steinsland, G. 2005. *Norrøn religion: Myter, riter, samfunn*. Pax Forlag. Oslo.

³⁷ Holm-Olsen, L. 1975.

innholdet har forblitt det samme. Lovtekstene kan antas å være av en mer pålitelig art, og de sier indirekte noe om samfunnet de henvender seg til. Sagaene og diktene er ofte litt mer usikre, men går derimot dypere i detalj enn det lovtekstene gjør, og gir gjerne et mer beskrevet handlingsforløp.

Jeg må også huske å ta min egen kontekst i betraktning når jeg gjennomfører analysen av materialet, da det vil påvirke hvordan jeg tolker teksten. Det vil blant annet være viktig for meg å huske at diktene stammer fra en muntlig tradisjon, de er derfor diktet for å høres og å fortelles, ikke for å leses.

3.3 Tekstanalyse

Da materialet mitt består av kun skriftlige kilder faller det seg naturlig at jeg benytter meg av tekstanalyse som metode for behandlingen av materialet. Tekstanalyse er en generell betegnelse på kvalitative studier av tekster. I tekstanalyse stiller forskeren spørsmål til teksten, spørsmål som springer ut av et ønske om å vite noe om en bestemt tekst eller en type tekst.³⁸ Jeg anser tekstanalyse som en svært fruktbar metode i denne sammenhengen, da en tekst ofte kan si noe om den sosiale sammenhengen den inngår i. Ting vi kan få svar på gjennom en tekstanalyse vil blant annet kunne være hvilken religion den er skrevet innenfor og synet på kjønn i samfunnet³⁹, begge viktige elementer når man skal se på et samfunn basert på tro, ære og skam. Silverstone (1999)⁴⁰ minner oss likevel på at å studere tekstene ikke vil gi oss noe kunnskap om hvordan tekster mottas eller virker på enkeltindivider eller samfunnet, men kunnskap om selve tekstene. Ved å analysere gudediktene vil det ikke kunne fortelle meg noe om hvordan mennesker i vikingtiden oppfattet og reagerte på disse, kun hva selve diktene inneholder og forteller.

3.3.1 Nærlesing og kritisk tekstanalyse

Jeg har i denne oppgaven benyttet meg av en blanding av nærlesing og kritisk tekstanalyse når jeg sett på kildematerialet som jeg har samlet inn. For å undersøke ære skiller Frank Stewart⁴¹ mellom en leksikalsk og en begrepsmessig metode. Den første metoden går ut på at forskeren finner frem ord i kildene som betyr ære, for så å undersøke hva brukerne la i ordet. Den andre metoden går ut på å definere begrepet ære, for så å lete etter situasjoner som gjenspeiler dette, uavhengig om ordet er brukt eller ikke. Da det ikke er selve innholdet i begrepet ære jeg vil

³⁸ Østbye, H., Knapkog, K., Helland, K. & Larsen, L.O. (2007) *Metodebok for mediefag*. Fagbokforlaget. Bergen. s.57

³⁹ www.ndla.no/nb/contentbrowser/node/63630?fag=2602 (21.01.15)

⁴⁰ I Østbye et. al. (2007).

⁴¹ I Nedkvitne (2011)

analysere, vil jeg her benytte meg av den begrepsmessige metoden. Gjennom nærlesingen ser jeg nærmere på gudediktene og leter frem situasjoner som illustrerer ære, skam og kjønnsnormer. For å kunne gjøre dette må jeg først definere hva jeg legger i begrepene ære og skam. Dette blir tatt for seg i teorikapittelet. På samme måte som jeg leter frem situasjoner som illustrerer ære og skam vil jeg også lete etter symbolikk som illustrerer det samme. Dette vil kunne være problematisk da vikingtidens symbolikker på ære eller skam muligens er helt annerledes enn symbolikk som jeg forbinder med skam eller ære. Det å være maskulin inngår ofte i en norrøn manns ære, jeg vil derfor i tillegg til å lete etter situasjoner som illustrerer ære og skam se på hvordan gudene handler og oppfører seg i relasjon til maskulinitet og femininitet.

En slik nærlesning tar utgangspunkt i teksten som et fristilt verk, uavhengig av forfatter og kontekst. Under nærlesingen undersøker leseren hvordan teksten er bygget opp og hvordan den skaper sine effekter⁴², og det er kun teksten i seg selv som skal vurderes. Jeg har lest Eddadiktene grundig flere ganger med ulike «briller» på. Jeg har startet tekstanalysen med å først lese gudediktene grundig. Under denne fasen leser jeg teksten nøye, og kartlegger hva teksten handler om, hva som skjer og hva som blir sagt på et overordnet nivå. I den neste fasen har jeg gått i dybden på teksten. I denne omgangen ser jeg nøyere på hva som skjer og hva som blir sagt, og om det er noen handlinger eller situasjoner som kan knyttes opp til temaet ære og skam og kjønnsidealene. Deretter har jeg en siste gang lest diktene med fokus på kun en og en gud. I denne fasen ser jeg nærmere på hvordan gudene blir fremstilt og hvilke karakteristikk de innehar, og om de opptrer på en ærefull eller skamfull måte. Jeg ser også på om gudene oppfører seg etter kjønnsidealene som var i det norrøne samfunnet.

⁴² Nykritikk, Nærlesing som metode. Intervju med Erik Bjerck Hagen. Hentet fra <http://www.nrk.no/nyheter/kultur/lesekunst/teorier/1940973.html> 17.02.16

4. EDDADIKTENE

Den versjonen av *Den eldre Edda* som jeg har benyttet meg av i min analyse består av 12 gudedikt. Jeg vil her gå igjennom og presentere 11 av disse gudediktene. Et av diktene, *Rigstula*, har blitt utelatt. I tillegg til de 11 diktene som er å finne i Holm-Olsen sin oversettelse av *Den eldre Edda* har jeg inkludert et tolvte dikt, *Hyndluljod*, som er å finne i Gjessings oversettelse. I de diktene der ære og skam er fremtredende, vil jeg trekke frem relevante strofer som har vært nyttige i min analyse. Av hensyn til plass vises det kun noen få eksempler fra diktene, og ikke alle diktene vil bli trukket frem i like stor grad. Ikke alle diktene er like relevante når det kommer til begrepsparet ære og skam, og det er ikke i alle hendelsesforløpene at det foregår noen ærefulle eller skamfulle hendelser. Men diktene er likevel interessante å se på når det kommer til analysen av personlighet og karakteristikk av gudene. Derfor vil disse diktene kun bli presentert i denne delen, og heller grundigere trukket inn senere i sammenheng med analysen av de enkelte gudene som kommer i neste kapittel. Jeg har her utelatt diktet *Rigstula*, da det ikke er relevant verken i dette eller neste kapittel. Jeg presenterer diktene i samme rekkefølge som de er å finne i de fleste versjoner, oversettelser og varianter av *Den eldre Edda*. Mytene fra *Snorres Edda* er ikke skrevet ned i strofer, men blir i kildene presentert som en lang sammenhengende fortelling, fordelt på to deler, *Gylvaginnging* og *Skaldskaparmål*. Jeg vil derfor ikke presentere mytene fra *Snorres Edda* nærmere i denne delen, men heller trekke fram relevante fortellinger under analysen av gudene i neste kapittel.

4.1 Voluspå

Navnet *Voluspå* betyr ‘Volvens spådom’, og som navnet tilsier er det altså en volve som er fortelleren i dette diktet. En volve kan beskrives som en spåkvinne, som kunne se fortid, nåtid og fremtid. Volven tar oss igjennom flere hendelsesforløp, og hun beskriver hva hun enten ser eller minnes. Diktet består av 66 strofer, i Holm-Olsens oversettelse er strofe 12-16 utelatt, da disse kun består av oppramsing av dvergenavn. *Voluspå* har ingen av gudene som hovedperson, det er hele den norrøne myteverdenen som blir tatt for seg i dette diktet.

Volven tar oss i dette diktet gjennom fortid, nåtid og fremtid etter et ønske fra Odin. Odin er alltid ute etter å øke sin kunnskap og visdom, og oppsøker derfor ofte spåkyndige volver. Dette kommer jeg tilbake til senere. Volven tar oss igjennom verdensforløpet, fra skapelse til slutt. Diktet kan derfor deles inn i tre

deler, verdensskapelsen, gudenes forfall og ragnarok, verdens undergang. *Voluspå* kategoriseres som et kunnskapsdikt da det beskriver blant annet skapelsen av verden og skapelsen av menneskene. Mye av den kjennskapen vi har til den norrøne mytologiens verden kommer fra dette diktet. Diktet er en oppramsing av ulike hendelsesforløp, og tar ikke for seg ærefulle eller skamfulle handlinger i så stor grad. Diktet bidrar derimot med kunnskap om guden Odin, og er med på å belyse hans handlinger i relasjon til de sosiale normene.

4.2 Håvamål

Håvamål er med sine 164 strofer et av de lengste diktene vi finner i *Den eldre Edda*. Det tenkes at diktet består av flere dikt og bruddstykker som opprinnelig ikke hører sammen, men som i senere tid har blitt satt sammen av en «redaktør». ⁴³ *Håvamål* oversettes til ‘Den høyes tale’, og man anser diktet som Odins tale. *Håvamål* har ingen av gudene som hovedperson, men diktet tolkes som at Odin er fortelleren. Diktet kalles ofte for ‘Visdomsdiktet’ da det i stor grad består av visdomsord og gode råd over hvordan en bør oppføre og te seg. Dette diktet gir derfor godt innsyn i hvilke egenskaper det norrøne samfunnet anså som hederlige og ærefulle, og som vi vet fra teorikapittelet er det å oppfylle de kravene og forventningene samfunnet har til en svært viktige. I diktet kommer det frem at blant annet visdom og klokskap, måtehold og trofasthet mot venner og slekt er viktige egenskaper å inneha. Det advares mot dumhet og godtroenhet. Det kommer også frem i diktet at det å være mistenksom og svikeyfull tidvis kan være greit hvis du selv blir sveket.

42.	For vennen sin skal en være venn og gjengjelde gave med gave; men ler en av deg, så le igjen, lønn ham med løgn for svik	45.	Har du en annen, som du ikke tror, og vil utnytte ham tross alt; fagert skal du tale, men falskt mene lønn ham med løgn for svik	46.	Og atter om den som du ikke tror: ser du svik i hans sinn, smile skal du mot ham, men skjul dine tanker la gave svare til gave
-----	---	-----	---	-----	---

Som nevnt ovenfor består diktet av litt ulike deler. De 77 første strofene anses som en del av visdomsdiktet, hvor Odins skikk og bruk blir fortalt. Strofene 78-110, som kommer etter visdomsdiktet, omfatter deler av flere dikt, og det er ikke lett å trekke grenser mellom dem. ⁴⁴ Her får vi blant annet høre om noen av Odins utflukter, hvor han har sveket Gunnlod (strofe 104-110), og selv blitt sveket av en

⁴³Holm-Olsen, L. (1975) *Eddadikt.*, s.313

⁴⁴Holm-Olsen (1975), s. 314

annen kvinne (strofe 96-102). Strofene 112-137 har i nyere tid fått sitt eget navn, *Loddfávnesmål*. Her blir det gitt gode råd direkte til en ved navn Loddfávne, en person vi ellers ikke kjenner til fra den resterende diktningen. Hvem rådene kommer fra er også usikkert, men rådgiveren forteller gang på gang at hvis rådene blir fulgt vil hell og glede oppstå. De resterende strofene av *Håvamål* tar for seg poesi, runemagi og Odins opprømsing av alle tryllesangene han kan. Diktet tar ikke for seg handlinger eller dialog gudene imellom, og bidrar derfor ikke i så stor grad til å belyse gudenes forhold til sosiale normer. Men diktet gir derimot god kunnskap om hva som ble ansett som ærefullt og skamfullt. Diktet er rettet mot menneskene og presenteres som et sett med leveregler, som kommer fra Odin selv. Diktet bidrar derfor med kunnskap om hva gudenes høvding anser som ærefullt, og det gir også innblikk i noen av Odins handlinger.

4.3 Vavtrudnesmål

Vavtrudnesmål er det tredje diktet i *Den eldre Edda*, og består av 55 strofer. Odin er hovedpersonen i dette diktet, sammen med en jotun. *Vavtrudnesmål* handler om at Odin reiser til jotnen Vavtrudne for å teste hvem av dem som er klokest. For å avgjøre hvem av de to som er innehaveren av mest kunnskap kommer det en rekke spørsmål og svar. I første del av diktet er det Vavtrudne som tester Odins kunnskap, og i andre halvdel er det Odins tur til å teste jotnen. Spørsmålene og svarene som kommer frem i diktet handler om den norrøne myteverdenen, blant annet om skapelsen av jorda og navnene på for eksempel måne og sol. Vi får altså derfor igjennom dette diktet kjennskap til flere aspekter av det norrøne verdensbildet. Odin opptrer i dette diktet svikefullt mot Vavtrudne, da han i sitt siste spørsmål stiller jotnen et spørsmål som kun Odin selv vet svaret på. Som begge de overforstående diktene gir dette diktet kunnskap om Odins personlighet og handlinger.

4.4 Grimnesmål

Innledningen til diktet *Grimnesmål* forklarer oss at Odin og kona Frigg (i utkleddning som bønder) har vært fosterforeldre for to bortkomne gutter. Odin hadde ansvaret for gutten Geirrød, mens Frigg hadde ansvaret for Agnar. Diktet består av 54 strofer.

Når våren kommer gir Odin de to guttene en båt, slik at de kan returnere hjem til sin far. Geirrød, som er den yngste av guttene, sviker så broren sin Agnar og dytter båten ut på vannet igjen etter at han selv har gått i land. Faren til de to guttene har dødd mens de har vært borte, og Geirrød blir derfor konge. Odin terger nå sin

kone Frigg over at hans fostersønn gjør det bedre enn hennes. Frigg påstår at Geirrød er en ussel konge, og at hans besøkende sulter. Odin bestemmer seg da for å reise til Geirrød i forkledning som mannen Grimne, for å teste kongens gjestfrihet. Geirrød tar mannen til fange og setter ham mellom to flammer i åtte netter. Kun kongens sønn går bort til den gamle mannen for å tilby ham drikke. I dette diktet er det menneskenes ære som blir testet, så jeg kommer derfor ikke til å gå nærmere inne på diktet her, men det er verdt å nevne at Odin påpeker at Geirrød skal straffes med døden for sitt svik. Diktet kan gi oss innsikt i hvilke handlinger som anses som ærefulle eller skamfulle, og det viser oss også hvordan de norrøne gudene forholder seg til ære og skam.

4.5 Skirnesmål

Skirnesmål handler om tjeneren Skirne som reiser til Jotunheimen for å fri til gyggen Gjerd på vegne av Frøy. Diktet har 42 strofer, og er det eneste gudediktet som har Frøy som hovedperson, selv om det er tjeneren Skirne og jotunkvinnen Gjerd vi i høyeste grad møter.

Skirnesmål starter med at Frøy er i et dårlig humør, og foreldrene hans, Njord og Skade, begynner å lure på hva det er som feiler ham. De sender derfor tjeneren Skirne for å finne ut hva som er galt. Skirne finner fort ut av at Frøy har blitt ulykkelig forelsket i Gjerd. Skirne tar nå på seg oppdraget å reise til Jotunheimen for å hente Gjerd hjem til Frøy. Skirne overlever den farefulle ferden til Gjerdsgård, og tilbyr henne nå gaver imot et giftemål med Frøy.

<i>Skirne:</i>	<i>Gjerd:</i>
19. Elleve epler	20. Dine elleve epler,
har jeg, alle gylne,	vil jeg aldri ha,
dem vil jeg gi deg, Gjerd,	ikke for noens attrå;
til vederlag	aldri så lenge
om du lar meg vite	vi lever begge,
at Frøy gir du hele din hug	vil jeg bygge og bo med Frøy

Skirne forsøker nå å lokke Gjerd med enda flere gaver, men Gjerd lar seg nok en gang ikke friste. Skirne begynner nå å bli desperat og truer nå Gjerd med sverdet sitt, men ikke engang dette ser ut til å funke på den stolte jotunkvinnen. Skirne tyr nå til en tryllestav, og begynner å galdre forbannelser over Gjerd.

<p><i>Skirne:</i></p> <p>26. Med temmekvist jeg slår, og jeg skal temme <i>deg</i>, møy, etter <i>min</i> vilje; da skal du være der hvor ingen siden ser deg mer</p>	<p><i>Skirne:</i></p> <p>31. Med trehodet troll skal du trekkes alltid, eller også mangle mann; brunst skal brenne deg, tæring tære deg! Bli som tistlen, som trykket ligger når slutten på kornskurden kommer</p>	<p><i>Skirne:</i></p> <p>36. Tuss rister jeg og tre staver: «erge og øde og utåle»; som jeg ristet inn kan jeg riste ut, <i>om</i> jeg får årsak til det</p>
---	--	--

Skirne sparer her ingen midler, og truer Gjerd med forferdelige forbannelser. Forbannelsene «erge, øde og utåle» (ergi, æði og ópola⁴⁵) i strofe 36 betyr seksuell perversitet, villskap og utålelig pine, så det er alvorlige konsekvenser Gjerd har i sikte hvis hun ikke lyster Skirnes vilje. Gjerd gir nå etter, og går med på å møte Frøy med ømme favntak når ni netter har gått.

Vi ser at Skirne tyr til kraftig trolldom i dette diktet. Trolldomskunsten seid ble ansett som en kvinnesyssel, noe som jeg kommer tilbake til i neste kapittel, men grensene og ulikhetene mellom seid og annen type trolldom er uklare, og det er derfor vanskelig å si om den formen for trolldom som Skirne utfører i dette diktet er skamfullt eller ikke. Men uavhengig av dette er det vanskelig å tro at det å forbanne noen til evige pinsler ikke har blitt sett ned på. Det er tydelig at Gjerd er en stolt og selvstendig kvinne, som ikke er villig til å føye seg etter hvem som helst. Skirne må altså tvinge henne inn i dette ekteskapet, selv om Frøy ofte blir beskrevet som en av de gjeveste gudene. Gro Steinsland (2005) skriver i *Norrøn Religion. Myter, riter, samfunn* at et bryllup i norrøn tid var et viktig sosialt og juridisk fenomen, og som hadde strenge regler. Et ekteskap var ikke bare et ekteskap, det var også en allianse som bandt to slekter sammen, og dette innebar blant annet at slektene skulle leve i fred med hverandre og holde sammen. Steinsland nevner også at både menn og kvinner hadde rett til å oppløse ekteskapet. Det kan i dette diktet virke som om at gudene (og jotnene) i stor grad har hatt mulighet til å gifte seg med hvem de vil, siden Gjerd så påståelig velger å takke nei til frieriet. Frøy påpeker i strofe 7 at ingen æser eller alver vil at han og Gjerd skal være sammen, så det er tydelig at også i gudenes verden var ekteskapet viktig for hele slekten, og ikke bare enkeltindividene. Gjerd har også muligheten til å skille seg fra Frøy om hun måtte ønske, så hvor nyttig det er å tvinge henne inn i ekteskapet kan jo diskuteres. En tanke kan være det at Frøy ville tvinge Gjerd inn i et ekteskap heller enn å kjenne på en skam medfulgt av

⁴⁵Fra norrøn versjon av samme dikt, strofe 36, s. 33 i *Sæmundar Edda hins fróða: den ældre Edda*

det å bli avvist. En annen mulighet er at Frøy ikke er klar over Skirnes trolldom og tvang, og at han lykkelig uvitende tror at Gjerd har gått med på ekteskapet frivillig. Kanskje er det Skirne som vil unngå skammen som kanskje kunne oppstått av det å ikke være i stand til å oppfylle den oppgaven som hans herre har bedt han om.

4.6 Hårbardkvadet

Hårbardskvadet handler om at Tor, som er ute og går, kommer til et sund som han gjerne vil over. På den andre siden av sundet får Tor øye på en fergemann. Denne fergemannen kaller seg for Hårbard. Noe Tor ikke vet er at Hårbard egentlig er Odin i forkledning, dette vet vi fra diktet *Grimnesmål*, strofe 49. Hårbard nekter å føre Tor over sundet, og det utvikler seg derfor en krangel mellom de to gudene. Diktet består av 60 strofer.

Allerede i de to første strofene kan det virke som om fornærmelsene starter, da Tor og Hårbard kaller hverandre henholdsvis ‘smågutt’ og ‘rekarfant’⁴⁶. Hårbard fortsetter i samme utrivelige tone, og det virker som han er ute etter å terge Tor. I strofe fire og seks påpeker han at han tror moren til Tor er død, og at han ser ut som en landstryker som knapt har klær på kroppen. Dette tyder på at det å være fattig og dårlig kledd kan være uverdigg, men Tor henger seg ikke opp i akkurat denne tiltalen, og fortsetter dialogen ved å spørre hvem som eier båten. I strofe ni sier også Tor at han er fredløs, men sammenlignet med andre versjoner av diktet, virker det som at oversettelsen er ment å bety ‘ufredelig’, og ikke utstøtt fra samfunnet. Men dette, og hvorfor Tor er kledd som en fattigmann, nevnes eller forklares ikke videre i diktet.

Tor krever å vite hvem denne fergemannen er, og sier at en skyldfri mann ikke trenger å skjule sitt navn. Hårbard velger å presentere seg selv, og sier at hadde han vært skyldig i lovbrudd, ville han ikke omgå med Tor.

Tor:
11. Hvorfor skulle du skjule det
om du ikke var skyldig i brotsverk?

Hårbard:
12. Nei, hadde jeg gjort brotsverk,
skulle jeg nok berget meg
for slik en som *du* er, -
om jeg ikke var dødsvidg

⁴⁶Dette er Ludvig Holm-Olsens oversettelse, andre oversettelser av Hårbardskvadet inneholder andre ord, blant annet «svendes svend/svein-selle» og «karles karl/kar-kall»

Hårbard antyder i strofe 12 at Tor er hissig og voldelig, og at kun dem med et dødsønske omgå med han hvis de har gjort lovbrudd.

Tor:

13. Harmelig syns jeg det er å vade
over vågen til deg
og væte bora mi;
du skulle få bøte for fantordene,
din byltunge,
om jeg bare kom meg over

Tor blir fornærmet av det Hårbard sier til han, men bekrefter likevel at han er hissig og voldelig i strofe 13. Her sier Tor at hvis han bare hadde kommet seg over sundet, så skulle han tatt hevn for fornærmelsene som Hårbard kommer med, at Hårbard skulle fått betale for sine fantord. Dette kan tolkes som at Tor ville enten banket eller drept Hårbard. Videre frem til strofe 39 utveksler de to gudene historier om eventyr og gjerninger de har utført. En setning som går igjen i flere av strofene er spørsmålet «Hva tok *du* deg til *da*?» Ut ifra dette kan det virke som denne utvekslingen mest er en konkurranse og maktdemonstrasjon over hvem som har utført de viktigste og modigste gjerningene.

Tor:

15. Du vil minne om nå
at jeg møtte Rungne
den storsnutede jotnen,
han som hadde steinhode;
likevel vant jeg seier,
lot ham sige til jorda
Hva tok *du* deg til *da*, Hårbard?

Tor:

19. Jeg felte Tjatse,
den fælslige jotnen,
kastet øynene
til Allvaldes sønn
høyt på den klare himlen;
de vitner aller mest
om mine storverk,
De som alle siden kan se
Hva tok *du* deg til *da*, Hårbard?

Tor velger å skryte over alle de gangene han har drept jotner, og sier at dette er noe av hans største verk. Hårbard velger derimot å fremme sin suksess med det motsatte kjønn.

<i>Hårbard:</i>
18. Jentene våre var viltre,
hadde de vært villige bare,
jentene våre var gløgge,
hadde de vært gode bare;
de av sanden
snodde tråder
og av dype daler
grov de grunden;
men jeg overlistet
alle sammen;
jeg kvilte hos de sju søstrene der,
fikk all deres elsk og lyst.
Hva tok du deg til da, Tor? | <i>Hårbard:</i>
30. Jeg var austpå
og elsket en jente,
leikte med den linkvite
og møtte henne i løyndom,
gledet den gullbjarte,
og gleden nøt hun |
|---|---|

Noe som er verdt å merke seg er at Hårbards suksess med kvinnene er et resultat av list og sluhet, og ikke nødvendigvis av kvinnenes store interesse for mannen. I strofe 18 ser vi at Hårbard sier at han overlistet sju søstre, som han så fikk elsk og lyst av. I strofe 20 forteller Hårbard at han med list og knep lokket trollkjerringer vekk fra sine menn. Det nevnes også i denne strofen at han får en tryllestav av jotnen Lebard, men om denne tryllestaven var medvirkende i Hårbards lurerier nevnes det ikke noe om. I strofe 30 kommer det derimot frem at kvinnen her nøt sitt møte med Hårbard. Til dette sier Tor at det var gode kvinner Hårbard hadde kommet til (strofe 31). Selv om dette møtet ikke var et resultat av list eller knep (som vi vet om), ser det ikke ut som det var varig. I strofe 32-35 kommer det frem at med Tor sin hjelp kunne kanskje kvinnen blitt Hårbard sin kone.⁴⁷ Om Hårbards suksess med kvinnene er noe å skryte av, kan jo derfor diskuteres.

Tor skiller ikke på kjønn, og forteller at i tillegg til å banke jotner har han også banket både lumske kjerringer og konene til noen berserkere (strofe 23 og 37). Til dette sier Hårbard at det var dårlig gjort. Dette tyder på at aggressiviteten og voldeligheten til Tor har få begrensninger, og han ser ingen problemer med å banke kvinner, men at det derimot ses ned på av andre. Tor skryter av sin styrke

⁴⁷I strofen står det kun «kunne blitt min», men jeg tolker dette som giftemål, da relasjoner utenom ekteskapet ikke er uvanlig i gudeverdenen.

gjennom hele diktet, men Hårbard klarer likevel å terge tordenguden ved å kalle ham motløs. Å bli kalt feig er en stor fornærmelse, og Tor reagerer med sinne, og kaller Hårbard en usling.

<i>Hårbard:</i>	<i>Tor:</i>
26. Tor har mye styrke,
men mot har han ikke;
du var stiv av skrekk
da du ble stappet i hansken;
da var ikke Tor mye tess;
du var så vettskremt
at du våget ikke
nyse eller fise
så Fjalar hørte.	27. Hårbard, din usling!
jeg slo deg i hel på flekken,
fikk jeg tøyd meg over til deg.

Hårbard lykkes med å erte Tor igjennom hele diktet, i trygg viten om at Tor ikke kan nå ham. Tor blir hjelpeløs, og kan kun svare med motsvar og trusler, og ikke vold slik han er vant med. Gjentatte ganger kaller Tor Hårbard for usling, men klarer ikke å provosere Hårbard på samme måte som han selv har blitt provosert. Tilslutt blir Tor oppgitt og gir opp hele samtalen, men får tydelig frem at han skal ta hevn hvis de to noen gang møtes igjen.

Det kommer frem av de to gudenes selvskryt hva de anser som verdige handlinger og karakteristikk. Tor forteller flittig om alle de gangene han har banket eller drept noen, og det er tydelig at styrke, kraft, aggressivitet og voldelighet er aspekter ved han selv som han er stolt av. Dette kommer særlig frem i strofe 19 når han sier at den drepte jotnens øyne vitner aller mest om hans storverk. Hårbard mener derimot at hans list med kvinner gjør han til en bedre mann enn det Tor er. Selv om vi vet at Hårbard egentlig er Odin, Tors far, og sikkert derfor velger å terge Tor for moro skyld, kommer det likevel frem anklager om feighet og usselhet. Som nevnt i teoridelen om ære og skam er det å være feig det samme som å oppføre seg som en kvinne, og dette er derfor en dyp fornærmelse for Tor å få. Eneste måten å opprette sin ære på er å ta hevn, men i dette diktet har ikke Tor noen mulighet for å hevne seg for denne fornærmelsen, men han lover Hårbard om at hevn skal han få om han noen gang møter på Hårbard igjen (strofe 59). *Gulatingssloven* forteller oss at æreskrenkelser var forbudt, men i dette diktet ser det ut som at verken Tor eller Odin bryr seg om dette, da begge kaller den andre for enten feig eller ussel.

4.7 Hymeskvadet

Hymeskvadet er et av de mest kjente diktene fra Eddadiktene, deler av diktet handler om når Tor drar ut på sjøen for å fiske etter Midgardsormen. *Hymeskvadet* er oppkalt etter jotnen Hyme, som Tor besøker for å få tak i en stor kjele som Æge trenger når han skal arrangere ølgilde. Det er altså Tor som er hovedpersonen i dette diktet, mens guden Ty har en birolle. Diktet består av 39 strofer.

Gudene trenger altså en kjele til et ølgilde, og Ty tipser Tor om at det finnes en kjele som rommer en mil hjemme hos jotnen Hyme. Ty og Tor reiser derfor til Hyme for å prøve å få tak i kjelen. Jotnen aner ufred når han ser at det er Tor, alle jotners fiende, som kommer, men inviterer han likevel inn til et måltid. Tor eter så mye under dette måltidet, at Hyme ser seg nødt til å ta han med til sjøs for å skaffe mer mat.

17.	Tussers banemann brøt av oxsen begge hornenes høgreiste tun	22.	Mannheims berger, ormens bane, egnet kroken med oksehodet; mot agnet gapte guders fiende bandet som ringer seg rundt om jorda	23.	Modig drog han, dådsterke Tor, eiterglinsende ormen mot ripa, hammeren rammet, hårets bergtopp på Fenrisulvens fælslige bror
-----	--	-----	--	-----	---

Nok en gang ser vi at Tor forsøker å demonstrere sine krefter og styrke. I strofe 17 bryter han av et oksehode for å bruke som agn når han og Hyme skal ut for å fiske. I strofe 22 og 23 skjønner vi fort at det er selveste Midgardsormen Tor er ute etter å fange. Tor har nok av mot i dette diktet, men mangler klokskap. Han er tydeligvis ikke klar over at Midgardsormen er det som holder hele verden sammen, og ved å forsøke å fange ormen setter han hele jordens balanse i fare. Holm-Olsens oversettelser utelater dette, men i andre varianter av diktet bryter Hyme inn, og kutter snøret til Tors fiskestang, og derfor avverger en mulig katastrofe. Hyme er ikke særlig fornøyd med Tor, og diktet utvikler seg så til en kamp om å vise hvem av dem som er sterkest, og den som klarte å knuse hans beger vant. Tor forsøker flere knep, men klarer kun å knuse jotnens beger med et tips fra jotnens egen kone (strofe 30). Deretter tar Tor fatt i kjelen, med flere jotner på slep. Tor dreper dem alle, og får kjelen hjem til ølgildet. Igjen ser vi at Tors rå makt og styrke fremheves, men at den ikke er alt. Tor mangler klokskapen, og hadde ikke klart å knuse Hymes beger uten tips fra jotunkvinnen.

4.8 Loketretten

Loketretten er kanskje det mest interessante diktet når man ser på de norrøne gudenes forhold til ære, skam og kjønn. Det er også det diktet der flest guder opptrer sammen. *Loketretten* handler om at de fleste gudene er samlet hos Æge, som har gjort i stand et ølgilde. Tilstede på dette ølgildet er Odin, Frigg, Siv, Brage, Idun, Gjevjon, Ty, Njord, Skade, Frøy, Frøya, Heimdall, Vidar og Loke. Tor er ikke med i handlingen før helt på slutten av diktet. I tillegg til gudene var det tjenestefolk tilstede. Gudene skrøt av hvor dyktige Æges tjenere var. Dette orker ikke Loke å høre på, og han dreper derfor den ene tjeneren. Dette fører til at han blir jaget ut i skogen av de andre gudene, men han returnerer etter litt for å skape uro i Æges hall. Diktet har 65 strofer.

Når Loke har kommet tilbake til hallen ber han om å få drikke og å sette seg ned blant de andre gudene. Brage ønsker ikke å la Loke få delta på gildet, men Odin gir etter for å holde husfreden. Loke setter seg ned og hilser alle gudene, men kommer med et stikk til Brage.

Loke:

13. Hest og armringer
vinner du aldri
mer som bytte, Brage;
av æser og alver
her inne i hallen
er *du* minst modig
og mest skremt av skott

Loke:

15. Tale er du god til,
men du tør ikke handle,
Brage benkepryd!
grip til våpen
om vreden tar deg,
den modige engster seg aldri

Brage får høre at han er feig i begge strofene som vist ovenfor, noe som vi vet er en æreskrenkelse. Vi ser i strofe 15 at Loke oppfordrer Brage til å ta til sitt våpen for å beskytte sin ære, hvis han mener at Lokes uttalelser skaper vrede hos ham. Både Idun og Gjevjon skyter inn etter tur, og forsøker å få guttene til å slutte å krangle. Loke gir dem et krast svar, og beskylder dem begge for å være løsslupne.

Loke:
17. Ti nå du, Idun!
jeg vet ingen kvinne
som er mer gal etter menn;
for armene la du,
de lyse, vene,
om din brors banemann

Loke:
20. Ti nå du, Gjevjon!
tror du jeg glemmer
at du lot deg lokke;
han bød deg smykket,
den bleike fyren,
og du la lårene over

Etter dette bryter også Odin inn i Lokes utskjelling av gudene, og ber ham om å gi seg. Loke svarer derimot videre i samme stil, og da svarer Odin med samme mynt. Men Odin er heller ikke feilfri, og får høre det like fullt som alle de andre gudene har så langt.

Odin:
23. Hør nå, om jeg ofte
som jeg ikke burde
gav den sløveste seier:
åtte vintrer
var du i jorddypet,
var kvinne og melket ku,
og brakte barn til verden;
det syns jeg er ussel adferd

Loke:
24. Du ség i avmakt
på Samsøy, Odin,
slo på vett som en volve;
i trollkjerring-ham
over heimen fór du;
det syns jeg er ussel adferd

Begge to kommer her med ganske grove anklagelser. Odin anklager Loke for å ha vært kvinne og gjort kvinnesysler i åtte vintrer, og i tillegg født barn. Å beskyldte en annen mann for dette var ulovlig ifølge de norrøne lovene, og det kunne føre til strenge straffer. Loke anklager til gjengjeld Odin for å benytte seg av seid og å kle seg i kvinneklær, noe som vi også vet fra lovene er forbudt. Begge har nå fått mandigheten sin utfordret, og de handlingene de nå har blitt beskyldt for kan anses som svært skamfulle. Dette forsterkes gjennom reaksjonen i neste strofe, som kommer fra Odins kone Frigg. Som med alle andre guder som har forsøkt å bryte inn i tretten, rettes nå Lokes krenkelser mot Frigg.

<i>Frigg:</i>	<i>Loke:</i>
25. Bedre var det om verk som disse aldri ble nevnt for noen, hva dere to æser gjorde i opphavs tider; la gjort være gjemt og glemt	26. Ti nå du, Frigg, du er Fjorgyns datter, og vill har du vært etter menn; både Ve og Vile tok du, Vidres hustru, og lot dem ligge i din favn

Frigg ser altså helst at de hendelsene som nå blir tatt opp i Lokes krangel blir glemt, og ønsker at de ikke skal nevnes noe mer. Loke svarer i kjent stil at Frigg har opptrådt løssluppet, på lik linje med Idun og Gjevjon. Også Frøya forsøker å få en stopp på Lokes utskjelling av alle gudene, så også hun får beskjed av Loke om at hun har oppført seg løssluppet. I strofe 30 påstår Loke at alle æser og alver i Æges hall har vært Frøyas elsker. På samme måte som at å bli kalt umandig er en av de største krenkelser for menn, er det å bli kalt løssluppen en stor krenkelse for kvinner, da promiskuitet er en like stor skam som det å oppføre seg umandig. Frøya reagerer selvfølgelig negativt på denne anklagen, og mener at Loke har en falsk tunge. Njord kommer derimot i Frøyas forsvar, og forteller Loke at det ikke er så nøye om en kvinne leker med sin mann eller elsker, for det er mye verre at en så ussel mann som Loke er tilstede i Æges hall, en så ussel mann som er mor til barn (strofe 33). Tretten mellom Loke og de andre gudene fortsetter slik i mange strofer, og blant annet Ty, Frøy og Heimdall får hver sin tur med krenkelser og anklagelser rettet mot seg. Kranglingen foregår helt til strofe 57, hvor Tor har kommet tilbake fra sin ferd, og griper inn i diskusjonen.

<i>Tor:</i>	<i>Loke:</i>	<i>Loke:</i>
57. Ti nå, din kjerring! slik kjeft skal Mjølne, min sterke hammer, stoppe; aksel-knausen knekker jeg av halsen din, og da er det ute med deg	58. Sønn til Jord er i salen her nå! hvorfor raser og truer du, Tor? du mangler jo mot når du møter ulven, og han sluker kamp-far sjøl.	64. Jeg talte til æser, Talte til åsasønner slik lysten lokket meg; men for deg alene går jeg ut herfra; for <i>det</i> vet jeg, <i>du</i> slår!

Tor truer med å stoppe Loke for godt med hammeren sin Mjølner. Loke fortsetter med å lage oppstyr i et par strofer til, og han anklager Tor for å være motløs og feig, men Tor gir seg ikke og fortsetter å true med hammeren sin. Til slutt ser Loke seg nødt til å gi seg, for han ønsker fortsatt å leve, og han vet godt at Tor ikke er

redd for å utøve vold. Diktet avsluttes med et avsnitt som forklarer at etter denne episoden gjemmer Loke seg i Frånangerfossen i lakseham. Han blir etter hvert fanget av de andre gudene, og deretter bundet fast med hans egen sønns, Nares, tarmar. En eiterorm ble hengt over ansiktet hans, og det dryppet ned eiter i panna på Loke.

Det er nesten ingen som slipper unna Lokes respektløse utskjelling i diktet *Loketretten*. Begrepsparet ære og skam kommer tydelig frem i dette diktet, da det inneholder grove æreskrenkelser. Vi vet fra Sørensen (1983) at feighet var det samme som å opptre kvinnelig, noe som var en stor skam for en norrøn mann. Det at Loke kaller Brage for motløs blir derfor da en stor æreskrenkelse og fornærmelse. Loke vet dette selv, for han oppfordrer Brage til å finne frem sitt våpen og forsvare sin ære i samme slengen. Om Brage er motvillig til å beskytte sin ære, eller om han ville tydd til hevn vet vi ikke, før gudinnene bryter inn før krangelen mellom Loke og Brage utarter seg. Vi vet også at å være en promiskuøs kvinne var like ille som å opptre umandig. Loke fornærmer derfor også Idun, Gjevjon, Frigg og Frøya i like stor grad som han fornærmer Brage. Men også Loke får sin del av dosen. Odin beskylder Loke for å ha vært kvinne, gjort kvinnearbeid, og for å ha født barn. Slike beskyldninger var svært straffbare i det norrøne samfunnet. Men Loke svarer med samme mynt, for også Odin har opptrådt umandig. Odin beskyldes for å ha seidet, og ikledd seg kvinneklær, noe vi vet fra loven er forbudt. Både Odin og Loke har derfor i dette diktet begått svært skamfulle handlinger, både ved å opptre kvinnelig, og ved å anklage den andre for det. Den eneste måten å få gjenopprettet æren etter en slik situasjon er å ta hevn. Gudene får sin hevn over Loke, de fanger ham inn og binder han fast med tarmar, og Loke soner sin straff. Det er anklagene og krenkelsene som blir straffet her, og ikke det at noen faktisk har opptrådt umandig. Lokes anklagelser ovenfor Brage kan være usanne, og derfor verdig en straff. Odins seidvirksomhet får vi derimot bekreftet i flere andre dikt, men Odin slipper unna i denne omgang uten å miste ære og status. Odin er også skyldig i å ha utført tungenid i dette diktet, noe som er straffbart, men siden gudene tar hevn for Lokes udåder, og binder ham fast, kan ikke Loke selv gjenopprette sin ære gjennom hevnaaksjon.

4.9 Trymskvadet

Trymskvadet er oppkalt etter jotnen Trym, som i dette diktet har stjålet Tors hammer. Diktet består av 32 strofer, og Tor er hovedpersonen. I tillegg til Tor opptrer Frøya og Loke. Diktet er tolket som en komedie, der den maskuline Tor må kle seg opp i kvinneklær for å få tilbake hammeren sin.

Tor våkner opp en dag, og til sin forskrekkelse oppdager han at hammeren er vekk. Tor ber Loke om råd, som igjen låner Frøyas fugleham sånn at han kan fly til

Jotunheimen for å undersøke hva som har skjedd. Loke oppdager så at det er jotnen Trym som har stjålet Tors hammer. Trym er villig til å utlevere hammeren, men ber om en høy pris for den. I bytte mot hammeren ønsker Trym seg gudinnen Frøya til brud. Tor og Loke går bort til Frøya, og ber henne om å kle seg i brudedrakt. Dette gjør Frøya rasende.

<p>8. «Ja, <i>jeg</i> løyner
Lorrides hammer
åtte raster
under jorda;
ingen henter
hammeren derfra
uten han fører meg
Frøya som brud.»</p> | <p>12. Sammen til fagre
Frøya går de
og han tok ordet
aller først slik:
«Bind nå, Frøya,
brudelin på deg,
så drar <i>du</i> og <i>jeg</i>
til jotunheimen.»</p> | <p>13. Frøya raste,
fnyste av sinne,
salen skaket
og skalv under henne,
av spratt det breie
Brisingesmykket:
«Gal etter mannfolk
måtte jeg være
om <i>jeg</i> dro med <i>deg</i>
til jotunheimen.»</p> |
|--|---|--|

Etter å ha rådført seg med de andre gudene på tinget, foreslås det at Tor selv skal kle seg i brudeklær og reise til Jotunheimen.

<p>15. Heimdal tok ordet,
kvitest av alle æser,
framsynt var han
som vaneguder:
«Vi binder på Tor
brudelinet,
gir ham det breie
Brisingesmykket,</p> | <p>16. lar nøkle-knippet
klinge fra beltet
og kvinneklær
om kne falle,
fester på brystet
breie steiner
og topper hending
hodelinet.»</p> | <p>17. Med da sa Tor,
trauste åsen:
«Meg vil æsene
kalle ussel,
om jeg lar brudelin
bindes på meg.»</p> |
|--|--|---|

Tor lar seg til slutt overtale, og Loke melder seg frivillig til å følge Tor som kvinne på ferden til Jotunheimen. Trym dekker opp til fest når han ser bruden sin komme. Under festen fatter derimot Trym mistanke, og lurar på hvorfor den vene Frøya spiser og drikker så ufattelig mye, og hvorfor hennes øyne er så ufyselige. Loke er heldigvis kjapp i replikken og svarer at Frøya hadde gledet seg sånn til dette

giftemålet, at hun verken hadde spist eller sovet i åtte døgn (strofe 25-28). Trym beordrer så at Mjølner, hammeren til Tor, skal bringes inn. Den skal være tilstede når brudeparet vigsles. Dette får Tors hjerte til å le, og så fort han får hammeren i fanget dreper han alle jotnene.

I dette diktet må altså den maskuline og sterke Tor kle seg i kvinneklær for å vinne hammeren sin, Mjølner, tilbake. Vi vet fra de norrøne lovtekstene at det var forbudt for menn å ikle seg kvinnedrakt. At dette blir sett ned på blir bekreftet av Tor selv i strofe 17, da han er bekymret for at han skal bli ansett som ussel av de andre gudene. Men i dette tilfellet er det å redde tilbake hammeren viktigere enn Tors ære. Noe som er verdt å merke seg er at mens Tor motvillig klær seg opp som brud, så melder Loke seg frivillig til å følge Tor til Jotunheimen utkledd som tjenestejente (strofe 20). Loke er tydeligvis ikke redd for å krysse grenser og gå inn i en kvinnerolle. Både Tor og Loke begår derfor lovbrudd i dette diktet.

4.10 Allvismål

Allvismål er oppkalt etter dvergen Allvis, som er ute etter å skaffe seg Tors datter som brud. Diktet består av 35 strofer, og igjen er Tor hovedpersonen i diktet.

Allvis ønsker seg Tors datter som brud, men dette er ikke Tor villig til å gå med på. Etter litt diskusjon blir de to enige om at hvis Allvis klarer å svare på alle Tors sine spørsmål, skal han få gifte seg med den unge piken. Slik får vi kunnskap om hva blant annet hav, jord og sol heter hos guder, alver, mennesker og jotner. Men Tors hensikt bak denne utspørringen er å oppholde dvergen helt til morgengry. Dette lykkes han i, og dvergen blir da til stein når solen står opp. Diktet er ikke i stor grad relevant til ære og skam, men vi ser likevel at Tor er slu og lurert dvergen inn i døden. Det er også verdt å merke seg at Tor her velger å utspørre dvergen, i stedet for å benytte seg av hammeren og vold, noe som han ellers er snar til å gjøre.

4.11 Balders drømmer

Balders drømmer går også under navnet '*Vegtamskvadet*', fordi Odin i dette diktet presenterer seg ved navnet Vegtam. Diktet består av 14 strofer, og er derfor sammenlignet med de andre diktene ganske kort, og det mistenkes derfor at ikke diktet er fullstendig bevart. Hovedpersonen i dette diktet er Odin.

Første strofe forteller oss at gudene er samlet på tinget fordi Balder har vært plaget med fæle drømmer. Odin bestemmer seg for å ri inn til Hels rike, dødsriket, for å mane opp en død volve. Odin finner ut at dødsriket er dekket for å ta imot hans sønn Balder, som snart kommer til å bli drept av sin bror. Det som er verdt å bite

seg merke i i dette diktet er blant annet strofe 10, der Odin spør volven hvem som skal hevne Balders død. Dette understreker det vi allerede vet om at det å ta hevn for ugjerninger var svært viktig. En annen ting er at Odin i dette diktet bruker kraftig trolldom, seid, for å mane volven opp fra de døde. Denne typen trolldom anses for å være svært umandig, og dette kommer vi tilbake til i neste kapittel.

4.12 Hyndluljod

Dette diktet regnes som et Eddadikt, men er originalt kun å finne i sin helhet i den islandske håndskriften Flateyjarbók. Diktet består av 50 strofer. Strofe 30-44 har fått sitt eget navn, *Det stutte Voluspå*, og flere forskere argumenterer for at diktet består av to ulike dikt, selv om andre mener at stilen i de to delene samsvarer med hverandre.⁴⁸ Disse strofene presenteres i lik stil som *Voluspå*, og forteller om den norrøne myteverdenen. I de resterende strofene er det mytiske helte- og kongeslekter som er i fokus. Det er gudinnen Frøya og jotunkvinnen Hyndla som er hovedpersonene i diktet, og diktet er formet som en samtale mellom disse to kvinnene. Andre norrøne guder, som Balder, Loke og Odin, nevnes i delen *Det stutte Voluspå*.

Diktet handler om at Frøya vekker Hyndla, og ber henne om å sale opp og ri sammen med henne til Valhall. Karakteren Ottar Innsteinsønn har veddet med Anganty, og Frøya trenger hjelp av Hyndla til å avdekke Ottars slekt og forfedre. Hyndla er motvillig, men ender likevel opp med å ramse opp Ottars ætt over flere strofer. Diktet kan tidvis virke litt usammenhengende, og er et vanskelig dikt å analysere. Vi får også innblikk i de norrøne guders ætt, blant annet om noen av Lokes avkom, som jeg kommer til å gå inn på senere. Etter at Hyndla har ramset opp den informasjonen som Ottar trenger, takker Frøya henne. Hyndla har ingenting til overs for Frøya, og svarer henne i en sur tone.

46. *Hyndla kvad.*
Søg bort herfra,
sove mig lyster,
times lidt dig
til tarv fra mig;
løber du, Ód's viv,
ude om nætter,
som med bukker hen
Heidrun farer.

47. Lenge du lysten
løb efter Ód,
fandt dog flere
frem til din favn;
løber du, Óds viv
ude om nætter
som med bukker hen
Heidrun farer

⁴⁸ Steinsland, G. (1991)

Her ser vi at Hyndla ber Frøya om å søke seg vekk fra henne. I samme slengen anklager Hyndla Frøya for å «løpe ute om nettene», og hun nevner at selv om Frøya har et savn etter mannen sin Ód, har flere andre menn funnet frem til hennes favn. Hyndla anklager altså Frøya for å være promiskuøs, og påstår at hun har truffet flere menn selv om hun er gift. Frøya blir ikke glad for disse ordene, men hun nekter heller ikke for det. Det var ikke ærefullt for en kvinne å opptre promiskuøst, så dette er nok ikke et rykte Frøya ønsker å ha på seg. Dette bekreftes når Frøya svarer jotunkvinnen i en sur og misfornøyd tone i strofen etter. Det er derfor tydelig at Frøya her ikke er fornøyd med å ha et rykte på seg for å være løssluppen. Om Hyndlas anklagelser er ubegrunnede eller ikke kommer ikke tydelig frem i diktet, men dette er ikke første gangen at Frøya blir konfrontert med sine nattlige aktiviteter. Frøya forsøker heller ikke å nekte for sine erotiske eventyr, så det er mulig at gygrens anklagelser mot fruktbarhetsgudinnen er berettiget.

5. GUDENE

Jeg vil her se nærmere på alle gudene enkeltvis, og analysere deres oppførsel og handlinger. Det finnes mange guder i den norrøne myteverdenen, så jeg vil kun ta for meg de viktigste gudene, de vi oftest møter i gudediktene. Guder som kun nevnes i bisetninger vil jeg ikke ta for meg. Basert på alle gudediktene fra *Den eldre Edda* og historiene fra *Snorre-Edda* sammenlagt vil jeg analysere oppførselen og personlighetene til gudene, spesielt med tanke på hvordan de handler og forholder seg til begrepsparet ære og skam, og i hvor stor grad de ter seg etter disse, og i hvor stor grad de følger de normene og idealene som det norrøne samfunnet har.

5.1 Odin

Odin anses som den øverste av alle gudene. I *Gylvaginning* fortelles det at Odin er den ypperste av alle æsene, og at han råder over alle ting. Han ses på som far til alle gudene, og derfor også den mektigste. Odin er kjent for å benytte seg av mange pseudonymer, og vi kan kjenne han igjen i flere dikt under blant annet navnene Allfar, Valfar, Hårbard, Den høye og så videre. Odin er også en av de eldste gudene, og fra diktet *Voluspå* (strofe 17-18) vet vi at han, sammen med sine to brødre Høne (Vilje) og Lodur (Ve)⁴⁹, var med under skapelsen av jord og liv, og at de var dem som ga liv og tanke til menneskene. Odin er kanskje mest kjent som krigsgud, og for at halvparten av alle krigerne som faller på valen får oppholde seg i Valhall. Men Odin er kyndig på mange områder, og i tillegg til å være krigsgud er han også kjent for å være visdomsmann og trollkyndig. Spesielt hans forhold til visdom og kunnskap kommer frem i mange av diktene.

5.1.1 Besettelse av kunnskap

Noe av det som tydeligst kommer frem i diktene når vi ser på Odin er hans forhold til visdom og kunnskap. Diktene som har Odin som hovedperson handler ofte om at Odin enten forsøker å tilegne seg ny kunnskap eller at han prøver å demonstrere sin kunnskap, gjerne i form av kunnskapskonkurranser. Med kunnskap kommer makt, og Odin er alltid interessert i å utvide sin mentale styrke.

⁴⁹ Navnene på Odins brødre varierer i ulike versjoner av diktet

I *Håvamål* deler han sin visdom, og i diktet forklares det generelt hvordan en bør te og oppføre seg hvis man ønsker å være en ærverdig mann. I dette diktet kommer det blant annet frem at klokskap blir sett på som en hederlig egenskap, men alt med måtehold. Det kommer frem i strofene 54-56 at enhver mann bør være middels klok, og blant annet at en mann som er middels klok lever fagrest av dem alle. Det kommer frem at det å være for klok, og spesielt det å kjenne sin fremtid, kun vil medbringe sorg i sinnet. Derfor er det interessant å se at Odin selv ikke velger å følge sine egne råd. Det virker nemlig som om Odin ønsker å være den klokeste av alle, og i flere tilfeller oppsøker han situasjoner der han kan finne ut mer om fremtiden.

Odins ønske om å være klokest og best kommer frem i diktet *Vavtrudnesmål*. I dette diktet drar Odin avgårde til jotnen Vavtrudne for å teste deres visdom opp mot hverandre. I første runde er det Odin som skal svare på jotnens spørsmål, noe han klarer helt fint. I andre runde er det Vavtrudne som skal svare på Odins spørsmål. Odin går av med seieren i denne kunnskapskonkurransen, men ikke helt uten juks og svik. For det første må jotnen svare på dobbelt så mange spørsmål som det Odin måtte. For det andre presenterer Odin seg selv som Gagnråd til Vavtrudne (strofe 8), og jotnen er derfor ikke klar over at det er Odin han skal kappes mot. Det avgjørende spørsmålet som stilles fra Odin er et spørsmål som kun Odin selv kan svare på. Derfor har Vavtrudne tapt, og Odin går av med seieren som den klokeste. Odin er ikke fremmed for å benytte seg av svik når det kommer til å få det som han vil. I *Håvamål* fortelles det at det er greit å svike andre (strofe 42-46), men det fremstilles som at man kan svike dem som lyver eller har sveket deg først, et øye for et øye. Odin derimot er ofte først ute til å svike andre. I *Håvamål* (strofe 104-110) fortelles det om at Odin svek jotnen Suttungs datter Gunnlod, og utnyttet henne i tre netter, for å få tak i Suttungs visdomsmjød. Denne historien blir også grundigere skildret i *Skaldskaparmål*. I *Hårbardskvadet* forteller Odin også gledelig om da han svek Lebard, som ga Odin en trylletein (strofe 20). I samme strofe fortelles det at Odin lokket trollkjerringer med list og knep, og det kan virke som han skryter av sine svikefulle handlinger. *Håvamål* forteller oss derimot også om at Odin selv har blitt sveket av en kvinne, og at han har et hjertesukk over en kvinne som aldri ble hans (strofe 96 – 102).

102. På nærmere hold
kan det hende den gode
møya viser seg vinglet,
det fikk jeg merke
den gang jeg prøvde
å lokke den listige jenta;
hun lurte meg bare,
skaffet meg latter og hån,
og aldri eide jeg henne

I denne strofen sier Odin at han forsøkte å lokke denne jenta, men at han bare ble lurt. Dette førte til at Odin skaffet seg latter og hån, og det tyder derfor at på at det å bli lurt på en slik måte, eller at det for en staselig mann å bli avvist, medførte skam.

Odins søken etter fremtiden ser vi eksempel på i det store kunnskapsdiktet *Voluspå*. I dette diktet møter vi en volve som forteller oss hele det kosmiske tidsforløpet. Som nevnt under presentasjonen av dette diktet er en volve en spåkvinne, en vis kvinne og en seer. Hun minnes verdens fortid, hun kjenner nåtiden, og hun kan se inn i fremtiden. Dette er mektig kunnskap som Odin lengter etter. Volven deler sin kunnskap med Odin, men tidvis kan man ane et lite hint av hån.

28. Ensom satt hun ute
da den eldgamle kom,
æasers Yggjung,
og så henne i øyet;
hvorfor spørre meg?
hvorfor prøve meg?
alt vet jeg, Odin,
om øyet du gjemte
nede i Mimes
navngjetne kjelde!
mjød drikker Mime
hver morgenstund
av Valfaders pant; -
vet dere nok, eller hva?

Volven påpeker her at hun vet alt om Odins ofre for å tilegne seg mer kunnskap, og her hentydes det til at Odin har ofret det ene øyet sitt i bytte mot kunnskap og innsikt. Flere av strofene som volven sier avsluttes også med det ertende spørsmålet om han snart vet nok. Dette tyder på at volven er Odin overlegen når det kommer til kunnskap, noe som vil være svært irriterende for en mann som Odin. Vi ser også et eksempel på et av Odins mange ofre i strofen 138 i *Håvamål*. Her forteller Odin at han har hengt seg selv i et tre for ni mat- og drikkeløse netter. Men offeret belønnes. Odins flørt med døden gir ham tilgang til runer og galdrer (strofe 139-140). Steinsland (2005) beskriver galdrer som en mystisk og magisk sang som kan forløse krefter og gi tilgang til andre virkelighetssfærer enn den daglige. I strofene 146-163 ramses det opp ulike måter Odin kan bruke galdrer på. Galdrer kan blant annet benyttes til å stoppe fiendens spyd, slik at det ikke kan skade, at alle hans venner kan komme uskadde fra kamp, og at han kan mane opp de døde og får dem til å prate med ham. Det antas at slikt galdrer var en del av den trolldomskunsten som kalles seid. Å benytte seg av slike kunster var ikke risikofritt for en mann. *Gulatingsloven* forteller om at det å galdre og benytte seg av trolldom var svært straffbart.⁵⁰

⁵⁰Gulatingsloven, kap. 28, s. 42.

5.1.2 Seid og overskridelsen til det feminine

Vi ser at Odin er svært opptatt av å utvide sin kunnskap og visdom, og han er villig til å ofre mye for dette. Han trer gjerne over tabubelagte grenser hvis det kan føre til ny kunnskap og mer makt.

I *Ynglingesaga*, som er å finne i *Heimskringla*, Snorres Kongesagaer, kommer det frem at Odin bedriver denne trolldomskunsten som heter seid, som ble nevnt ovenfor.

7. [...] Oden kunde og øvede den idræt, som mest vælde fulgte, som heder seid, og derfor kunde han vide mænds skjæbne og fremtiden, ligesaa skabe folk død, ulykke og sygdom eller tage vid og kraft fra dem og give til andre. Men naar denne trolddom fremmes, følger dermed saa stor umandighed, at mandfolk syntes ikke uden skam at kunne have med den at gjøre; derfor lærte man gydjerne denne idræt. Oden vidste ogsaa, hvor jordgravet gods var skjult, og kunde saadanne sange, at jorden og bjerge og stener og hauger lukkede sig op for ham, og han bandt med blotte ord dem, som boede deri, saa han kunde gaa ind og tage alt det, han vilde. [...].

Strofen bekrefter at seidkunst medfører stor umandighet, og at denne type trolldom var ment som en kunst for 'gydjerne', altså kvinnene. Seid er en magisk teknikk som blant annet kan gi makt over liv og død. Seiden har mange trekk som kan minne om sjamanisme. Seidkunsten ble som oftest utført av en volve. Slike volver fant sted både i den menneskelige verden og blant de norrøne gudene. En menneskelig volve var gjerne en eldre kvinne, løsrevet fra den strenge familietilknytningen som normalt preget kvinnenens hverdag. Hun hadde en friere og mer selvstendig tilværelse enn det som var vanlig for kvinner i vikingsamfunnet. En volve reiste rundt deler av året, og hun ble tilkalt i krisesituasjoner.⁵¹ I gudeverdenen er volven en vis kvinne og seer, hun minnes verdens fortid, hun kjenner nåtiden og kan se inn i fremtiden, en slik volve har vi allerede møtt i *Voluspå*.

Seidkunsten ga den som besatt slike krefter stor makt. Som det påpekes i *Ynglingesaga* var seid opprinnelig en kunnskap forbeholdt kvinner, og det var svært vanærende og skammelig for en mann å praktisere denne kunnskapen. Menn som praktiserte seid oppførte seg kvinnelige, og de ble derfor ikke regnet som riktige menn. Likevel vet vi fra Snorre Sturlasson at gudinnen Frøya lærte Odin å seide. Odins tilknytninger til seidkunsten blir også påpekt av Loke i diktet *Loketretten*, hvor Loke anklager Odin for å være ussel siden han driver på med seid, og det kommer også frem i dette diktet at han opptrer i kvinneklær når han utfører seidkunstene sine. Den kunnskapen man kunne oppnå gjennom seid var tydeligvis så viktig for Odin, at han valgte å bryte med kjønnsrollene og derfor påta seg kvinnerollen. Vi vet at det å opptre kvinnelig var svært skamfullt for en

⁵¹Steinsland, G. (1997), s.133

norrøn mann, men denne makten og kunnskapen var så viktig at Odin var villig til å ofre sin ære for å inneha den.

I strofe 7 fra *Ynglingesaga* står det også at seidkunsten ga Odin muligheten til å vite menns skjebne, og se inn i fremtiden. Dette ser derimot ikke ut til å stemme da han i *Voluspå* må be volven om å dele sine fremtidssyner (strofe 29). Også i diktet *Balders drømmer* må Odin benytte seg av en volve for å få svar på det han vil vite. I strofe 4 benytter Odin seg av seidkunstene sine for å mane opp en død volve, for å få svar på det han lurte på. *Balders drømmer* bekrefter derfor altså nok en gang at Odin bedriver skammelige, umandige aktiviteter som seid, men også at han er helt avhengig av spåkvinnenes makter for å få vite om fremtiden.

5.1.3 Listig og svikefull

Som vi ser er Odin en sammensatt karakter. Han har ansvaret for mange områder, og han er kjent for å blant annet å være krigsgud, skapergud og visdomsgud. Selv om Odin har tittel som krigsgud er det svært sjelden at han deltar i krig selv. Tittelen må komme av at han huser falne krigere i hallen Valhall, for han har ikke fortjent tittelen gjennom kamp. I motsetning til sin sønn Tor, synes nok ikke Odin at styrke og rå kraft er egenskaper som bør settes høyt. For ham er kunnskap det viktigste, og det er nok hodet og vettet som er Odins kjæreste redskaper i hans utfordringer. Vi ser at Odin på ingen måte er allmektig eller allvitende, og det er nok derfor han er så opptatt av å alltid utvide sin kunnskap. Det kan virke som om han har en trang til å være best og klokest av alle, og han er ikke fremmed for å utfordre andre til konkurranser. Et annet bevis på at Odin ikke er allvitende er at han faktisk ofte tyr til juks i møter med andre, enten for å vinne en konkurranse, eller for å oppnå noe annet som han vil. Han svikter ofte andre, og det virker som han gjør dette helt skamløst. Selv den ypperste guden ser ut til å måtte trenge hjelp til tider når det kommer til det motsatte kjønn. I strofe 102 i *Håvamål* vet vi for eksempel at Odin ble avvist av en pike, og *Hårbardskvadet* forteller oss at Odin måtte lure kvinnene han møtte til sengs. Dette er med på å vise at Odin er helt avhengig av vettet sitt for å oppnå det han vil, og det er nok derfor han er villig til å opptre så svikefullt og listig som han ofte gjør, fordi han vet det kan resultere i ny kunnskap. Det er kunnskapen som er grunnlaget for Odins makt, og han er alltid tørst etter å bli enda mektigere. Odin har ingenting imot å svike kvinner, og selv om volver og trollkvinner ofte blir snakket om i en negativ tone i flere av diktene, er det tydelig at Odin er helt avhengige av disse for å øke kunnskapen sin. Vi ser at Odin tyr til volvene for å lære fremtid og fortid å kjenne, og han trer til og med inn i kvinnerollen selv gjennom seid. Det kan være flere årsaker til at Odin velger å gjøre en slik skamfull handling. Det kan rett og slett være at Odin anser kunnskapen og makten han får ut av seidvirksomheten som så viktig at han er villig til å ofre sin ære for det. Han er også kjent som Allfar, alles far, det vil derfor også være en mulighet at han derfor representerer kvinner og

menn like mye, og at han gjennom seiden også var en gud kvinner kunne ty til. Den norske arkeologen Brit Solli (1998) har til og med foreslått at mannlig seidutøvelse kan assosieres med transseksualitet, homoseksualitet og et tredje kjønn. Dette foreslår hun med bakgrunn i ordet «seidberendr» som ble brukt om menn som utøvde seid. Seidberendr er satt sammen av ordet seid og et ord som ser ut til å ha blitt brukt om kvinnelige kjønnsorganer.⁵² Det er mulig at Odin gjennom seiden representerer menn, kvinner og homoseksualitet, det er i hvert fall ingen tvil om at han ikke er redd for å representere hva enn det er de norrøne menneskene valgte å legge i utøvelsen av denne kunsten. Det kan også være at Odin ikke fryktet tap av ære da han er den øverste av alle guder. Det er mulig at Odin selv anser seg selv som så forhøyet, at reglene ikke gjelder ham. Vi ser i flere tilfeller at han opptrer imot sine egne råd, det kan derfor være en mulighet at han slipper unna fordømmelsen som oppstår av å bryte tabuer og æreskodekser. Men han slipper likevel ikke helt unna fordømmelse, for vi vet fra *Loketretten* at Odins skammelige handlinger blir påpekt av Loke. Det er nok derfor mest sannsynlig at disse handlingene ble ansett som skamfulle av de andre gudene, men det er uvisst hvor alvorlig Odin selv tar disse anklagene.

Odin selv er i alle fall ikke fremmed for å anklage andre, selv om det å kalle andre menn ussel og feig i seg selv også kunne være et lovbrudd. Odin beskylder Loke for å være kvinne og ussel i *Loketretten*, og i *Hårbardskvadet* oppgir Odin seg for å være en annen kun for å terge og krenke sønnen sin, Tor. Om Odin kun gjør dette for sin egen underholdning eller fordi han faktisk vil krenke Tor er vanskelig å vite. At dette i seg selv er en skammelig handling ser det ikke ut som Odin bryr seg noe om, og selv om Odins anklagelser om Tors feighet er ment som uskyldig moro, er nok denne æreskrenkelsen like fullt alvorlig for Tor, som ikke vet at Hårbard er hans far i forkledning.

5.2 Tor

Tor er en av de mest kjente blant de norrøne gudene, blant annet for hans status som tordengud. I *Gylvagingning* beskrives han som den fremste av alle gudene, og det fortelles at han er den sterkeste av alle guder og mennesker. Han er Odins sønn, karakteriseres som sterk og kraftig, og han har alltid med seg sine to mektige gjenstander, hammeren Mjølner og et styrkebelte. Tor er sterk i utgangspunktet, men når han tar styrkebeltet på dobles styrken hans. Hammeren Mjølner er Tors kjæreste eiendom, den treffer alltid det Tor sikter på, og etter den har truffet målet returnerer den til sin eier. Tor er en av de gudene som oftest opptrer i Eddadiktene. Diktene som har Tor som hovedperson inneholder som oftest mye handling, og det er mye som skjer i disse diktene sammenlignet med kunnskapsdiktene.

⁵²Raninen, S. (2008) Queer Vikings? Transgression of gender and same-sex encounters in the Late Iron Age and early medieval Scandinavia. *QueerScope Articles*, utgivelse nr. 2, 2008. s.20-29

5.2.1 Det maskuline ideal

I flere av diktene som Tor opptrer i er det stort fokus på hans styrke og aggressivitet. Sinnet koker ofte over hos Tor, og da er det som regel vold som er løsningen i hans øyne. Dette får vi innblikk i strofe 26 i *Voluspå*.

26. Tor var den som slo,
sinne grep ham,
- han sitter sjelden
når slikt han spør! –
sveket ble eder,
ord og løfter,
alle de sterkeste
avtaler brotnet

Også i *Loketretten* (strofe 64) kommer dette frem. Loke sier til Tor at han vil slutte med sin utskjelling av gudene, fordi han vet godt at Tor slår. Dette bekreftes igjen i *Hårbardskvadet* (strofe 12) der Hårbard sier at hadde han begått lovbrudd hadde han vært vis nok til å holde seg langt unna en slik en som Tor. Igjennom hele *Hårbardskvadet* skryter Tor om alle sine voldelige kamper og seiere, og det er tydelig at en slik styrke som Tor innehar blir ansett som noe positivt og ærverdig. Tor er den store og sterke som skal beskytte alle æsene mot de store og stygge jotnene. Tor er utrustet med den magiske hammeren Mjølner, som alltid treffer sitt mål, og et styrkebelte som dobler hans kraft når han tar det på. Tor er på en måte gudenes beskytter, og det er ofte ham som kommer dem til redning og dreper alle som utgjør en trussel mot gudene. Han er beryktet utover den vide verden for sin styrke, og de fleste jotner han møter på er godt kjent med navnet. Jotnene er Tors største fiende, og i *Hymeskvadet* (strofe 14) betegnes han som gygres uvenn. Dette kan peke på at Tor har et spesielt sterkt hat mot de kvinnelige jotnene, og vi vet allerede fra *Hårbardskvadet* at Tor ikke har noe imot å banke kvinner. Det er også truslene fra Tor som får Loke til å stoppe sin harselering av gudene i *Loketretten*, så det er tydelig at Tors styrke og kraft bidrar til frykt hos hans fiender.

I *Skaldskaparmål* får vi høre en myte om en av Tors mange kamper mot jotnene. I denne myten kjemper Tor mot jotnen Rungne. Denne fortellingen starter med at Odin er ute og rir på hesten Sleipner. På denne ferden møter han på jotnen Rungne, som blir imponert over hesten. Odin vedder på at det ikke finnes så bra hest som Sleipner i hele Jotunheimen, men Rungne vedder derimot på at hesten hans, Gullfakse, er en verdig konkurrent. De to begynner så å ri om kapp, og dette løpet ender i Åsgard, gudenes hjem. Gudene inviterer Rungne til å drikke sammen med

dem, men etterhvert som Rungne får i seg mer og mer å drikke begynner han å ytre store ord. Rungne truer æsene med at han skal senke hele Åsgard, og drepe alle gudene, bortsett fra Frøya og Siv, dem ønsker han å ta med seg hjem. Etterhvert blir æsene lei av dette snakket, og de påkaller Tor. Tor blir rasende når han finner en jotun inne i gudenes haller, og skjønner ikke hvorfor æsene har invitert ham inn på drikke. Hissig som Tor er står han klar til å slå i hjel jotnen, men Rungne er snar til å påpeke at det ville være lite ærefullt for Tor å drepe ham der og da, siden han var våpenløs. Det ville være en nidingsdåd. Rungne utfordrer likevel Tor til kamp, og Tor svarer at han slett ikke vil takke nei til holmgang. Rungne rir så hjemover for å forberede seg til kamp. Jotnene hjemme i Jotunheimen er derimot bekymret over at Rungne skal tape denne kampen, de vil nemlig miste den sterkeste kjemperen de har. Derfor lagde de en leirkjempe som fikk navnet Mokkurkalve. Tor ankommer kampstedet som avtalt, og har tatt med seg Tjalve som hjelp. Kampen setter i gang og det hele ender med at Tors hammer, Mjølner, først splitter Rungnes brynestein i to, hvor den ene delen havner i Tors panne. Mjølner treffer deretter Rungne, og splitter hodet hans i flere biter. Dette forårsaker at Rungne faller over ende, og den ene foten hans havner over halsen til Tor. I mellomtiden har Tjalve tatt seg av leirkjempen. Tjalve forsøker nå å fjerne Rungnes fot fra Tor, men lykkes ikke i dette. Ingen av de andre æsene klarer heller å få fjernet foten. Til slutt er det Tors tre dager gamle sønn, Magne, som blir redningen, og får løftet av foten. Magne sier at han skulle slått Rungne i hjel med bare nevene hadde han bare ankommet åstedet tidligere. Tor ble svært stolt av sønnen sin og skrøt mye av hans styrke. Som belønning for dette får Magne Rungnes hest Gullfakse. Dette likte derimot ikke Odin, han mente at Tor burde prioritert sin far fremfor sønnen han har med en jotunkvinne.

Nok en gang ser vi at styrke og råskap er ettertraktede egenskaper. Tor blir i dette diktet fremstilt som gudenes vokter og redder. Rungne sitter i æsenes haller og begynner å true med å drepe dem alle og å senke Åsgard. Æsene trenger bare å påkalle Tor, og så kommer han straks til redningen. Tors sønn, Magne, som kommer og hjelper Tor helt i slutten av diktet høster mye ære og skryt for sin styrke, og Tor blir svært stolt av sin sønn som har arvet den flotte egenskapen som styrke er.

Diktet forteller oss også noe om ære og feighet. Rungne sitter i æsenes haller og drikker øl når Tor kommer inn for å ta seg av ham. Men jotnen er våpenløs, og er derfor snar med å fortelle Tor at å drepe ham der og da, uten mulighet til å beskytte seg selv, ville være å gjøre seg skyldig i nidingskap, og det var det ikke noe å hente ære fra. Det ville være en større prøve for motet til Tor om han møtte jotnen til kamp senere, etter at han hadde fått hentet sine våpen. Det er derfor ikke ærefullt for Tor å kun drepe jotnen for å beskytte sine medguder, det må også være en rettferdig kamp. Rungne sier nok dette for å gi seg selv en mulighet for å overleve, men det er tydelig at æren her er såpass alvorlig, og det er viktigere for Tor å vinne heder og ære enn det er å kun drepe jotnen, selv om det betyr at han i

prosessen risikerer sitt eget liv. Selv om det i denne omgang ikke er Odin vi ser på, er det likevel morsomt å notere seg det at han ikke unner sitt barnebarn hesten Gullfakse, og mener at det er han selv som burde fått hesten. Dette på tross av at han allerede har den beste hesten i gudeverdenen, og at han ikke selv har deltatt under kampen på vesentlig vis.

5.2.2 Tor ydmykes

Tors styrke og temperament er derimot ikke nok til å berge ham fra pinlige situasjoner, og Tor er kanskje den guden som oftest blir ydmyket, ofte fordi han gjerne vil agere – slå – før han tenker. *Hårbardskvadet* er et fint eksempel på hvor lett det er å terge på seg Tor. Hårbard erter Tor over flere strofer, fordi han vet at Tor ikke kan nå ham. Tor biter på, og lar seg provosere over de tingene som Hårbard sier. Tor truer med å slå og banke Hårbard, men siden han ikke når tak i ham, øker bare temperamentet til Tor. Tor får ingen utløp for hissigheten sin i dette diktet, da han ikke har noen muligheter til å ta hevn. Men diktet viser godt hvor enkelt det er å få Tor i et hissig humør. Graden av Tors sinne kan også være med på å underbygge hvor alvorlig det er for en mann å bli kalt feig, motløs og ussel.

Det at Tor ofte handler før han tenker kommer tydelig frem i *Hymeskvadet*. Her er Tor på jakt etter Hymes store drikkekar, og i løpet av diktet havner de to på fisketur. Diktet poengterer ofte Tors styrke, som for eksempel at han river av et hode på en okse for å bruke det som agn, og at han avslutningsvis dreper Hyme og hele jotunflokken hans. Men Tors mangel på visdom blir klart når vi finner ut at det er selveste Midgardsormen han er ute etter å fange på denne fisketuren. Midgardsormen er det som holder hele verden sammen. Gjennom hans forsøk på å fange og drepe ormen setter han derfor hele verdensordenen på spill. I dette diktet ydmykes Tor på to forskjellige måter. For det første så understreker det hans dumskap, og mangel på å tenke før han handler, og for det andre så klarer han heller ikke å ta livet av Midgardsormen, så i denne situasjonen er ikke styrken hans stor nok. I strofe 22-25 får vi vite at Tor slår Midgardsormen i hodet, og at den synker ned i sjøen. Det påpekes ikke i dette diktet om ormen overlever eller ikke, men det at Tor ikke får trofeet sitt kan tyde på at ormen fortsatt er i live. Men at Midgardsormen fortsatt er i livet kan bekreftes gjennom diktet *Voluspå* (strofe 50 og 56). Når verdensundergangen Ragnarok kommer må Tor nok en gang teste sine krefter mot Midgardsormen. Denne myten om Tors fisketur får vi også høre om i *Gylvaginning*. I denne versjonen er det Hyme som redder det hele ved å kutte av snøret til Tor, slik at ormen synker i havet. Dette kan tyde på at jotnen visste det Tor burde ha visst, at Midgardsormens tilværelse var nødvendig for hele verdens balanse.

I diktet *Allvismål* viser derimot Tor tegn til klokskap og sluhet. I diktet forsøker Tor å stoppe en dverg fra å kunne kreve en ung pike som brud. Tor lover at dvergen skal få piken hvis han klarer å svare på alle spørsmålene som Tor stiller. Dvergen klarer fint å svare på alle spørsmålene, men det Tor her har gjort er å dra ut tiden, slik at solen står opp og forvandler dvergen om til stein. Man skulle tro at Tor heller bare ville ha benyttet seg av hammeren sin og drept dvergen på stedet, men diktet viser altså her en ny, og ganske uvanlig, side av Tor, som en mer tålmodig og klokere mann. Det kan nok tenkes at diktet er utformet på denne måten fordi det er et visdomsdikt. Hadde Tor vært seg selv lik, og slått dvergen med én gang, så hadde vi ikke fått svaret på alle spørsmålene som stilles gjennom diktet.

Et dikt som virkelig setter Tors maskulinitet på prøve er *Trymskvadet*. Vi har allerede sett i forrige kapittel at diktet handler om at jotnen Trym har stjålet hammeren til Tor, og krever Frøya som brud i bytte mot hammeren. Dette er noe Frøya nekter å gå med på, og derfor er det Tor selv som må kle seg opp i brudeklær for å kunne vinne hammeren tilbake. Dette er nok noe som ville vært svært ydmykende for en mann som Tor, og han påpeker selv i strofe 17 at han er redd for at de andre skal se på ham som ussel. Men uten hammeren vil ikke Tor være i stand til å beskytte de andre gudene i like stor grad, og Loke minner Tor om dette i strofe 18. Han velger derfor å risikere sin ære for å vinne tilbake hammeren, som på mange måter er styrken og makten hans. Diktet ender godt. Tor får fatt i hammeren og kan derfor slå i hjel alle jotnene som var tilstede i bryllupet. På denne måten er det mulig at han vinner tilbake den æren han risikerte ved å kle på seg kvinneklær.

I *Gylvaginning* får vi høre om enda en historie der Tor blir ydmyket. Mytene i *Gylvaginning* fortelles gjennom en dialog mellom kongen Gylve og gudene i Åsgard. Gylve vil lære mer om gudene og kler seg derfor ut som en gammel mann under dekknavnet Ganglere. Gudene skjønner hva som er på ferde, og møter mannen i tre skikkelser, Høy, Jevnhøy og Tredje. De blir enige om å ha en visdomskonkurrans. Ganglere stiller gudene ulike spørsmål, og gudene svarer i form av myter og fortellinger. Etter å ha fått hørt mye om Tors bragder lurte han derimot på om Tor noen gang har møtt på så kraftige makter at hans styrke ikke var stor nok. Da svarer Høy at det er ikke mange som kan fortelle om slike historier, men at det nok har vært mye som har vært tungt for Tor. Videre sier Høy at

Men om det kan ha hendt seg at ett eller annet var så stort eller sterkt at Tor ikke fikk vunnet på det, så er det ikke rett å fortelle noe. Vi har nok av prov for det som alle er pliktige til å tro: at Tor er den mektigste.⁵³

⁵³ Sturlasson, Snorre. *Edda*. Oversatt av Anne Holstmark. Ny utgave ved Asbjørn Aarnes (2008). Vidarforlaget. Oslo

Ganglere lurar nå på om gudene vil si seg villige til å tape visdomskonkurransen, siden de ikke vil fortelle ham om Tors mindre vellykkede oppdrag. Gudene ser seg derfor nødt til å fortelle kongen det han vil vite. Tredje påpeker likevel at de ikke syns det er noe pent å fortelle ham om denne historien.

Myten det vises til er en fortelling om Tors møte med en jotun ved navn Utgards-Loke. I denne myten er Tor og Loke ute på ferd. De ender opp i Jotunheimen, og etter hvert som natten nærmer seg søker de ly i en stue som de finner i skogen. I løpet av natten bryter det ut et kraftig jordskjelv, og Tor tar fatt i hammeren Mjølner, og setter seg til vakt i inngangsdøra. Da det ble dag oppdager Tor en kjempestor mann som ligger og snorker like ved. Mannen presenterer seg som Skryme, og det viser seg at det er Skrymes hanske Tor og reisefølget har overnattet i. De bestemmer seg så for å ta følge videre inn i skogen. Når nok en dag har gått forbi legger Skryme seg ned igjen for å sove. Tor bestemmer seg for å ta seg litt nistemat, men han klarer virkelig ikke å få opp nisteposen som Skryme har knytt sammen. Dette gjør Tor så sint at han griper fatt i hammeren sin, og slår til Skryme i hodet. Skryme våkner opp og lurar på om det har falt ned løv i hodet hans fra treet han sov under. Tor venter til kjempen sovner og forsøker å slå han to ganger til. Men selv om Tor tok i så hardt han bare kunne, lyktes han ikke den tredje gangen heller. Etter hvert skilles reisefølget, og ferden går videre mot en borg. Inne i denne borgen møter de på jotnen Utgards-Loke, og han lurar på hvilke idretter reisefølget bedriver. De setter så i gang med en rekke konkurranser, og de blir testet ut i ulike ferdigheter. Men Tor og følget taper alle disse konkurransene, og når det er på tide å forlate borgen sier Tor at han ingen ære hadde av besøket i borgen. Tor sier også at han tar seg svært nær av at han gikk for en usling. Etter å ha hørt dette så innrømmer Utgards-Loke at han hadde benyttet seg av kunstner og synsbedrag gjennom konkurransene, og det var til og med ham som var kjempen de hadde møtt på i skogen. Dette gjør selvfølgelig at Tor blir hissig, og han gjør seg klar til å heve hammeren. Men før Tor rekker å slå har Utgards-Loke forsvunnet i løse luften.

I dette diktet møter vi på Tors frustrasjon når hans styrke ikke er nok. Det hele begynner med at han ikke klarer å hverken åpne nisteposen eller å drepe Skryme. Deretter taper både han og hele hans reisefølge alle konkurransene de går igjennom i løpet av diktet. At dette er ydmykende for Tor bekrefter han selv mot slutten av fortellingen, da han påpeker at han ikke har vunnet noen ære, og at han nå er kjent som en usling. Vi vet jo derimot avslutningsvis at trolldom og lurerier er årsaken bak Tors store tap, og man skulle tro at dette var nok til at Tor kunne gjenvinne sin ære. Men måten denne myten blir innledet av Høy, Jevnhøy og Tredje tyder på noe annet. De er i starten svært motvillige til å dele denne fortellingen med Ganglere, da de anser den som skamfull. De forsøker å bortforklare det hele med at Tor er den mektigste uavhengig av denne historien, og når de så ser seg nødt til å dele den likevel, så påpeker de at det ikke er pent av

dem å dele en slik uflatterende fortelling om sin medgud. Det kan også tenkes at selv om Tor ble utsatt for trolldom, var det likevel nedverdiggende for ham at hans styrke, både med hammer og styrkebelte tilgjengelig, ikke var stor nok til at han likevel klarte å overvinne motstanderen. Det er klart at det er styrken som er Tors ære, og at hvis han ikke har tilgang på styrken mister han også en stor del av æren sin.

5.2.3 Sårbar muskelmann

Oppsummerende ser vi at Tor fremstår som en sterk og handlekraftig kar. Han har temperament, og det skal ikke mye til før han blir sint eller aggressiv. Tor har et stort hat mot jotner og gygrer, og forsøker så ofte han kan å drepe dem, og han er opptatt av å beskytte Åsgard og gudene fra de farlige jotnene. Han skryter gjerne av sin styrke, og forteller velvillig til de som vil høre om alle jotnene han har drept. Tor fremstilles som en hederlig mann, som er stolt av å være sterk og mektig, og han er alltid klar for å ta hevn skulle noen våge å krenke hans ære. Tors avhengighet av styrken sin gjør han derimot også til tider svært sårbar. Tor blir fremstilt som den sterkeste og den mektigste av alle gudene, men vi ser at i de fleste tilfeller er han svært avhengig av hjelp, enten fra andre, flaks eller hans to redskaper, hammeren og styrkebeltet. I flere tilfeller klarer ikke Tor det han egentlig vil, enten det er å drepe Midgardsormen, eller å ta hevn for at noen har krenket æren hans. Når Tor blir frastjålet hammeren eller ikke har tilgang på styrkebeltet havner han i en desperat situasjon. Tor vet at han ikke kan beskytte gudene like godt fra jotnene uten redskapene sine, så når for eksempel hammeren blir frastjålet må han rett og slett ydmyke seg selv i kvinneklær for å få den tilbake. Alternativet med å bli frastjålet hammeren for alltid, og derfor ikke være i stand til å beskytte Åsgard og gudene, er kanskje vel så ydmykende i Tors øyne. Selv om Tor veldig gjerne vil, er det ikke alltid at han får mulighet til å ta hevn etter at han har blitt utfordret eller krenket. Dette kan nok være med på øke følelsen av ydmykelse og skam, da han mister sjansen til å gjenvinne æren sin gjennom hevn. I Tors tilfelle er det derimot ikke viljen det står på. Tor forsøker å handle ærefullt i så stor grad det lar seg gjøre, men at det dessverre i de fleste tilfeller kreves mer enn bare styrke og handlekraft.

5.3 Loke

Loke er den guden som er minst forutsigbar blant æsene i Åsgard, og mens han noen ganger er imot gudene er han andre ganger på deres side, og fungerer som deres største hjelper. I *Gylvagingning* beskriver gudene Høy, Jevnhøy og Tredje Loke som svært vakker og ven å se til, men også ond og slu. Loke er opprinnelig en av jotnene, men etter å ha blandet blod med Odin og blitt hans fosterbror ble han tatt inn hos æsene, og han regnes derfor som en av dem. Loke skaper ofte mye

trøbbel for gudene, men er som regel snar med å rette opp de skadene han har pådratt dem, gjerne etter trusler fra de andre gudene. Når verdens undergang kommer står han likevel på jotnenes side, så innerst inne er han æsenes fiende. Loke er faren til både Midgardsormen og Fenrisulven, begge to monstre som er viktige elementer under Ragnarok.

5.3.1 Androgyn skøyer

At Loke ikke har bare høye tanker om de andre gudene kommer svært tydelig frem i diktet *Loketretten*. I dette diktet går Loke virkelig inn for å lage leven, og fornærmer så mange av gudene som han bare klarer. Motivet bak disse krenkelsene er usikkert, men det er tydelig at Loke finner en viss glede i å lage optøyer for de andre æsene. I diktet ser vi at Loke i stor grad ærekrenker de andre gudene, og han er ikke villig til å gi seg med det før Tor kommer med trusler mot ham. Det er flere alvorlige anklager som kommer frem her, spesielt anklagelser om feighet og motløshet, og at Odin oppfører seg som en kvinne. Odin anklager Loke tilbake for å ha født et avkom. Dette er begge to svært straffbare anklagelser, men andre myter bekrefter likevel at begge disse anklagene også er sanne. Det er heller ingen av dem som forsøker å avkrefte disse påstandene. Vi vet fra tidligere i oppgaven at Odin bedriver seid, og det finnes en myte der Loke forvandler seg om til en hoppe og føder hesten Sleipner. *Gylvaginning* forteller oss at det kom en byggmester bort til gudene rundt den første tiden æsene bodde i Åsgard. Byggmesteren tilbyr seg å bygge en borg for gudene på kun tre halvår imot at han fikk Frøya, Sol og Måne i byggelønn. Æsene gikk i råd for å diskutere dette. De avtalte så med byggmesteren at han skulle få det han krevde hvis han kunne bygge borgen på én vinter. Gudene gikk med på at byggmesteren fikk bruke hesten sin som hjelpemiddel. Byggeprosessen gikk svært fort, og gudene sa at Loke skulle få en hard død om han ikke fikk stoppet denne avtalen. Loke svor en ed på at han skulle løse dette. Senere samme kveld dukket det opp ei merr og lokket hesten til byggmesteren avgårde ut i skogen. Dette førte til at byggmesteren ikke greide å fullføre arbeidet sitt innen tidsfristen. En tid senere fødte Loke et føll, hesten Sleipner. Denne fortellingen er da altså beviset på at Loke har oppført seg usselt, og født et avkom i hunddyrform. Denne myten bekreftes også i strofe 40 i diktet *Hyndluljod*.

40. Ulv avled Loke
 med Angrboda,
 Sleipne fik han
 med Svadilfare,
 ét uhyre
 var allerverst,
 det fra Byleists
 broder stammed.

41. Loke aad hjerte,
 paa linde-baal
 kulbrendt han fandt
 kvindehjerte;
 Lopt blev svanger
 med lede kvind;
 derfra kom til
 Hvert trolld på jord.

Strofe 40 forteller oss om noen av Lokes avkom, og her er Sleipner oppført som et av dem. I strofe 41 fortelles det også om at Loke har født. Etter å ha spist et kullbrent kvinnehjerte blir Loke gravid, og fra hans avkom kom hvert troll på jord fra. Det er derfor ingen tvil om at Loke i flere tilfeller har forvandlet seg om til et hunddyr og fått avkom som resultat av det. Fra *Gulatingssloven*⁵⁴ vet vi at det er straffbart å anklage andre menn for å være kvinne og føde barn. Det står ikke spesifikt at det er ulovlig å faktisk omgjøre seg til kvinne, men dette vil jo i det virkelige liv være umulig, og det trengs nok derfor ikke noen lover mot det. Strofen som omhandler nid inkluderer også et forbud mot det å anklage andre menn for å ha vært passive i en seksuell handling. I lovene kan det virke som det er større fokus på forbud mot det å anklage andre for usle gjerninger enn det å faktisk utføre de usle gjerningene. Men det sterke forbudet mot slike anklagelser understreker nok bare hvor æreskrenkende det faktisk var å bli anklaget for slike ting. Selv om det ikke ligger et direkte forbud mot det å forvandle seg om til en kvinne, vil det i aller høyeste grad bli ansett som skamfullt. Det nevnes også i loven at det er forbudt å ha seksuell omgang med husdyr, noe som Loke også er skyldig i siden han har fått avkom med byggmesterens hest. Alvorlighetsgraden i akkurat dette er kanskje ikke like stor, da Loke i gjerningsøyeblikket selv var en hest. Det har derfor ikke skjedd noen seksuelle handlinger mellom to ulike arter. Men det at Loke i tillegg til å forvandle seg til hunddyr har født flere avkom bekrefter også at han har deltatt i seksuelle aktiviteter i en passiv rolle, altså som den som penetreres. Loke er derfor skyldig i å utføre den mest umandige handling som går an i den norrøne myteverdenen, og det opptil flere ganger. Hans skamfulle handlinger blir derimot kun påpekt i *Loketretten*, og det av Odin, som selv er skyldig i å opptre umandig. Myten som Odin refererer til i *Loketretten* er ikke å finne blant Eddadiktene, men siden det er flere fortellinger som henviser til at Loke har født barn kan vi anta at også denne påstanden stemmer.

Det virker som Loke på mange måter er skamløs. I diktet *Trymskvadet* melder Loke seg frivillig til å bli med Tor utkledd som kvinne til Jotunheimen. Tor er selv først ganske motvillig til hele opplegget, men Loke overbeviser ham. Tor går med på planen til slutt fordi han vet at hammeren er for viktig til å miste. Det at Loke så i tillegg har et ønske om å selv bli med kan tyde på at han ikke har noe imot å krysse kjønns grensene, og han kler seg gladelig opp i kvinneklær. Selv om Loke ofte blir fremstilt som upålitelig og ond er det ofte han som må hjelpe gudene ut av vanskelige situasjoner. I mange av situasjonene er det Loke selv som har skapt problemer i utgangspunktet, men han rydder alltid velvillig opp i det. Gudene truer ofte Loke til å fikse opp i ting, og selv om han skaper mye trøbbel ville ikke gudene klart seg uten ham. Loke ender opp med å stå på jotnenes side når Ragnarok kommer, og er med på det som sørger for gudenes undergang. Når alt kommer til alt svikter han altså æsene, men står på sin egentlige ætt sin side.

⁵⁴ Kapittel 8 i bolk om Tingbod, s. 153

Gudene har vært i evig kamp mot jotnene, og har i flere tilfeller sveket, lurert og drept dem. Derfor er det ikke nødvendigvis skamfullt av Loke å støtte jotnene i den siste kampen. Loke kan ha sett seg lei på æsenes sluhet, vold og lurerier, og bestemmer seg for å støtte opp under sin egen slekt. Det at gudene bandt Loke fast med hans sønns tarmer kan også ha fått Loke til å vende seg mot gudene i den siste kampen. Det kan derfor argumenteres for at Loke i sin siste handling opptrer ærefullt overfor sine egne.

5.4 Skade

Skade er datteren av jotnen Tjatse, og er derfor egentlig ikke av gudeætt. Hun blir derimot gift med Njord, og blir deretter regnet som en av åsynjene, altså en av de kvinnelige æsene. Skade opptrer ikke i så mange av de norrøne mytene, men vi møter henne blant annet som Frøys mor i *Skirnesmål*, og hun er en av dem som er mest ivrig på å ta hevn mot Loke etter *Loketretten*, kanskje mest fordi hun får vite at Loke er medansvarlig for å ha drept hennes far. Skade forbindes ofte med fjell og villmark, og anses for å være gudinnen for ski. I *Gylvaginnginning* fortelles det at Skade ofte går på ski og at hun har bue og skyter dyr.

5.4.1 Bryter av kjønnsroller

Historien hvor Skade blir en del av æsene er også den samme hvor hennes far Tjatse blir drept. Myten er å finne i *Skaldskaparmål*. I denne myten er det nok en gang Loke som er ute og skaper problemer. Loke havner i trøbbel med jotnen Tjatse i ørneham, og ender opp med å gi bort gudinnen Idun og eplene hennes til ham. Eplene til Idun er det som holder gudene unge, så straks etter begynner de å bli gamle og grå. Gudene truer Loke til å hente Idun tilbake, og dette fører til at Tjatse følger etter dem helt inn til Åsgard. Her blir jotnen Tjatse drept av æsene. Skade får høre om dette og tar på seg hjelm og brynje og full væpning og drar avgårde til Åsgard for å hevne sin far. Æsene bød henne forlik og bøter for ugjerningen de hadde gjort. Skade skulle få lov til å velge seg en mann blant gudene, men hun fikk kun lov til å se føttene på mennene. Skade valgte den hun syntes hadde de peneste føttene, og hun endte opp gift med Njord. Skade krevde i tillegg til dette at gudene skulle få henne til å le, for det hadde hun ingen tro på at de kunne klare. Da fant Loke på å binde en snor om skjegget på en geit. Den andre delen av snoren bandt han rundt sitt eget lem, og så gav de skiftevis etter og skrek fælt begge to. Tilslutt lot Loke seg falle om i skjødet på Skade, og da lo hun. For å gi Skade bot tok Odin i tillegg øynene av Tjatse og kastet dem opp på himmelen og gjorde stjerner av dem. Etter dette har Skade vært regnet som en del av æsene.

Som nevnt innledningsvis opptrer ikke Skade så ofte i de norrøne mytene, men hun gjør inntrykk de få gangene hun er med. Skade fremstår som en svært selvstendig og standhaftig kvinne. Ære, og beskyttelsen av denne, virker viktig for henne. Vi ser at hun etterstreber å ta hevn for drapet på hennes far både i *Loketretten* og i myten fra *Skaldskaparmål*. Skade reiser straks til Åsgard når hun får høre om drapet på hennes far. Æsene er kjent for å drepe jotner, så det ville kreve stort mot for en jotunkvinne å reise inn til Åsgard for å ta hevn. Hun kler seg også opp i full kampdrakt, med hjelm og våpen, selv om dette i utgangspunktet ikke var tillatt for kvinner. Det tyder på at æren er såpass viktig for henne at hun er villig til å bryte sosiale normer. Æsene er villige til å betale bot når Skade kommer for å kreve hevn. Dette kan tyde på at de enten vet at de er skyldige i en ugjerning og at Skade har krav på hevnen, eller at hun er en såpass tøff motstander at de ikke var villige til å ta sjansen på å kjempe mot henne. Det kan derfor anes et snev av feighet fra gudene. Når Loke innrømmer at han var den som hovedsakelig sto bak drapet på Tjatse, truer hun Loke med hevn hvis han ikke skjerper seg. Senere viser det seg at hun holder sine ord, og når gudene binder Loke fast med tarmer, plasserer Skade en eiterorm over ham. Skade er tydeligvis en kvinne som liker å ta saken i egne hender, og har ikke tid eller tiltro til at andre tar hevnen for henne. Skade er også gudinnen over skisport og jakt, noe som ofte regnes som maskuline aktiviteter. Den prestisjen og æren som Skade oppnår får hun derfor igjennom maskuline handlinger, som å ta på seg våpen, kle seg i kampklær, bedrive sport og jakt. Det nevnes derimot ingenting i kildene om at Skade på noen måte opptrer skamfullt, så det kan derfor antas at sport og jaktens assosiasjoner med maskulinitet er noe som har kommet i senere tid. Men for å kunne bedrive jakt må hun likevel ha benyttet seg av våpen, noe som var forbeholdt mennene. Når det kommer til hennes bruk av våpen og kampklær for å hevne sin far kan det tenkes at siden hun var Tjatses eneste arvtaker at det var det eneste rette at det var hun som tok hevn, selv om hun var kvinne og måtte ty til våpen. Det er uansett tydelig at hun som norrøn kvinne oppnådde mye av sin prestisje gjennom det å oppføre seg som en mann. Skade regnes som en god gud, og hun omtales aldri i en negativ tone. Den eneste anklagen hun har fått mot seg er fra Loke i *Loketretten*. Her anklager Loke henne for å ha hatt seksuell omgang med han selv, men alle kvinnene blir anklaget for dette eller noe lignende igjennom dette diktet, så om det har hold i seg eller bare er et resultat av Lokes optøyer er usikkert. At Skade og Loke har hatt en relasjon nevnes i hvert fall ikke noen andre steder i kildene.

5.5 Frøya

Frøya er nok den mest kjente av de norrøne åsynjene. Hun regnes som kjærlighets- og fruktbarhetsgudinnen. Hun er datteren til Njord, og søsteren til Frøy. Hun er gift med Ód, en skikkelse som nesten aldri er tilstede. Kildene sier at Frøya ofte lengter og gråter tårer av gull etter mannen sin som har forsvunnet. Frøya forbindes også med krig og død, hun får halvparten av alle de som dør på valen. Den ene halvparten kommer til Valhall hos Odin, mens den resterende halvparten havner i Folkvang hos Frøya.

5.5.1 Seksualitetens gudinne

Gylvaginnging beskriver Frøya som den gjevreste av alle åsynjene. Hun liker godt kjærlighetsdikt, og det er til henne man bør be til i elskovssaker. Frøya er en ettertraktet gudinne, dette ser vi i flere av diktene. Jotnene ønsker ofte å få fatt på Frøya, og både byggmesteren som ville bygge borg og jotnen Trym som stjal hammeren til Tor ville ha Frøya i betaling. Som kjærlighets- og fruktbarhetsgudinne er Frøya også forbundet med seksualitet og erotikk. Frøya eier et kjært smykke, *Brisingamen*, som ble laget av dvergene. For å få tak i dette smykket måtte Frøya tilbringe en natt med hver av de fire dvergene⁵⁵. Frøyas frigjorte seksualitet nevnes også i *Loketretten* og *Hyndluljod*, da som fornærmelser og anklager fra henholdsvis Loke og Hyndla. Loke anklager Frøya for å ha hatt seksuell omgang med de fleste av æsene og alvene, og han anklager henne også for å ha blitt funnet i sin brors seng. Hyndla anklager Frøya for å ha hatt mange menn i sin favn, noe som kanskje egentlig er å forvente fra en fruktbarhetsgudinne. Det kan også tenkes at alle de falne krigerne som havner hos henne i Folkvang får delta i Frøyas lystige aktiviteter. Steinsland (1994) argumenterer for at Frøyas seksualitet originalt ikke har vært et problem i den norrøne tiden, men at kristne revideringer av kildene har vært med på å sette henne i et dårlig lys. Det virker uansett som at Frøya i bunn og grunn beholder sin ære gjennom de ulike kildene. Men når Loke beskylder henne for å ha hatt samkvem med alle æser og alver føler hun likevel behovet for å beskytte sin ære. I strofe 31 i *Loketretten* sier Frøya at Lokes tunge er falsk, og Frøya blir også snurt når Hyndla anklager henne for løssluppenhet i diktet *Hyndluljod*. Selv om flere andre myter bekrefter at Frøya mest sannsynlig har hatt en løssluppen seksualitet, ser hun seg likevel nødt til å forsøke å svare på anklagene hun får fra Loke her. Dette kan tyde på at promiskuitet var skamfullt også i gudeverdenen.

Frøya er likevel en selvstendig kvinne. Hun trosser de sosiale normene som tilsier at kvinner skal oppføre seg jomfruelig. Det at hun nekter å la seg gifte bort i *Trymskvadet*, og til og med blir sterkt fornærmet av tanken, viser at Frøya er en sterk og selvstendig kvinne som ikke lar seg styre av menn.

⁵⁵ Fra Frøyas smykke, i *Sorletåtten*

5.6 De resterende gudene

Det er mange guder i den norrøne myteverdenen som ikke har blitt analysert her. Grunnen til dette er at de opptrer sjeldnere i diktene, og ofte er de bare nevnt ved navn. Det er likevel noen som er verdt å nevne kort, selv om jeg ikke har kunne tatt for meg en grundigere analyse av dem. Gudene det gjelder er Brage og Balder. Gudinnene Frigg, Idun og Gjevjon nevnes heller ikke spesielt ofte i Eddadiktene, og vil man vite mer om dem må man søke seg videre til andre sagatekster. Tids- og plassbegrensning har ikke tillatt meg å gjøre dette, og det er kun i enkelttilfeller at jeg har sett på dikt og myter som ikke tilhører selve Eddadiktene. De diktene vi har sett på i denne oppgaven handler i all hovedsak om Odin, Loke og Tor. Jeg vil derfor trekke frem de mindre nevnte gudene Brage, Balder, Frigg, Idun og Gjevjon, og se om de kan bidra med kunnskap om ære og kjønn i den norrøne gudeverdenen.

Brage er guden for skald- og diktekunst. Han er en ellers anonym skikkelse i den norrøne diktningen, men det kommer tydelig frem i *Loketretten* at Loke ikke har noe til overs for denne guden, og han anklager Brage for å være feig. Dette er svært alvorlige anklagelser, det er det samme som å si at Brage er umandig. Brage kommer ikke med et direkte forsvar på disse anklagene, i stedet er det hans hustru Idun som forsøker å avverge krangelen dem imellom. Loke forsøker å egge Brage til å ty til sitt våpen for å hevne seg. Om Brage ville gjort det vet vi ikke fra diktet, hans kone Idun bryter inn før han rekker å reagere. Men det at Loke ber Brage om å bruke sitt våpen mot ham kan tyde på at Brage i andre tilfeller har vist en motvillighet til å utføre hevn, noe som anses som svært skamfullt.

Balder er sønnen til Frigg og Odin. I en av fortellingene blir Balder drept av en misteltein på grunn av en av Lokes mange ugjerninger. Grunnet hans død fremstilles Balder kun i positivt lys, og han forbindes med lys og fagerhet.

Frigg er Odins hustru. Hun knyttes opp mot trolldom og seid, og det kommer frem i *Loketretten* at hun kan se inn i fremtiden. (Strofe 29). I *Gylvaginning* beskrives Frigg som den høyeste av alle åsynjene. I gudediktene som er å finne i *Den eldre Edda* møter vi på Frigg i nevneverdig grad i *Grimnesmål* og *Loketretten*. I *Grimnesmål* konkurrerer Frigg og Odin om hvem som har oppdratt den beste fostersønnen, og Frigg påstår at Odins fostersønn Geirrød er en «matnidning». Nid er en fornærmelse, og Frigg kaster derfor lys over at grådighet og ugjestfrihet er egenskaper som blir ansett som skamfulle i den norrøne gudeverdenen, men hun begår også en forbrytelse selv ved å fornærme kongen. Det viser seg derimot i dette diktet at Frigg sine anklagelser stemmer, og hun taper derfor ingen ære på det. I *Loketretten* blir Frigg, som alle de andre gudinnene, anklaget for å være promiskuøs. Denne anklagelsen bekreftes i strofe

3 i *Ynglingesaga*, der det står at begge brødrene til Odin, Vilje og Ve, tok Frigg til hustru en gang Odin reiste og var borte svært lenge.

Idun er gift med guden Brage. Hun er vokteren av eplene som holder de norrøne gudene unge. I en av mytene blir Idun kidnappet av jotnen Tjatse, og Loke må redde henne tilbake for å unngå at gudene skal bli gamle og grå. Dessverre er Idun nærmest kun en statist i denne fortellingen, og myten forteller oss ikke nok om Idun til å knytte henne opp mot ære og skam. I *Loketretten* blir hun på lik linje med de andre gudinnene anklaget for å være løssluppen. Loke påstår til og med at av alle kvinner han kjenner er det Idun som er mest gal etter menn. Loke fornærmer henne enda mer i samme slengen ved å si at Idun har hatt seksuell omgang med hennes brors drapsmann, men både broren og hans drapsmann er ukjente, og nevnes ingen andre steder i diktningen.

Gjevjon forbindes med jomfruelighet og møydom, og alle kvinner som dør jomfru sies å komme til henne. Likevel anklages også Gjevjon for å være løssluppen i *Loketretten*. Andre myter forteller også om at Gjevjon brukte sine sønner for å pløge frem Sjælland i Danmark, så at hun selv har vært jomfru er derfor lite sannsynlig. Det som er interessant er at selv gudinner som knyttes opp mot fruktbarhet, både i tilknytting mennesker og jord, blir uthengt for å være promiskuøse, selv om man skulle tro det var en del av deres rolle som fruktbarhetsgudinne.

6. ÆRE OG SKAM/MASKULINITET OG FEMININITET I DIKTENE

6.1 Ære og skam i diktene

Basert på teorien som danner grunnlaget for denne oppgaven ser vi at å handle ærefullt i det norrøne samfunnet vil si å oppfylle de pliktene som forventes og kreves av deg. Skal man handle ærefullt er det også viktig å beskytte og kjempe for æren, både sin egen og sin families, om den skulle bli utfordret og krenket. Går man imot de sosiale normene har man handlet på en skamfull måte. Dette vil for eksempel kunne være det å kle seg som det motsatte kjønn eller å vise feighet eller motvilje til å beskytte sin ære. Med utgangspunkt i lovene og de sosiale normene fra det norrøne samfunnet som vi har sett på i teorikapittelet, ser vi at flere av æreskrenkelsene som nevnes der dukker opp i diktningen om gudene. Vi har sett fra de norrøne lovverkene at det er forbudt å fornærme andre. Analysen jeg har gjennomført viser likevel at dette er noe som gjentar seg hele tiden i diktene. Det er en stor fornærmelse å bli kalt feig og ussel. Dette stopper likevel ikke gudene i å fornærme hverandre, og dette kommer spesielt frem i diktene *Hårbardskvadet* og *Loketretten*. At anklagelser om feighet og usselhet blir sett på som en fornærmelse også hos gudene bekreftes av reaksjonene til de fornærmede eller av øyevitner.

6.1.1 Makt

Eddadiktene gir god innsikt i hva som anses som ærefullt i gudeverdenen. Teorien om ære og skam i det norrøne samfunn forteller mye om hvordan en norrøn mann bør oppføre seg, gjerne modig og klar til kamp. Gudediktene viser oss derimot andre sider som også må ha blitt sett på som ærefull, i alle fall i gudeverdenen, eller for den enkelte gud. Motsetningen av de to gudene Odin og Tor tydeliggjør dette. Tor fremstilles som den ideelle norrøne mann med sin styrke og handlingskraft. Krigsguden Odin er ikke den som begir seg ut i kamp. Det kommer klart frem i diktene at det er kunnskap og visdom som er de mest

ettertraktede egenskapene for krigsguden. Om kunnskap og styrke verdsettes på lik linje eller om de ulike gudene har hver sine ærefulle kodekser å følge kommer ikke tydelig frem i tekstene. Det er derimot ingen tvil om at de begge to anses som høytstående i gudesamfunnet. Det kan virke som at det i bunn og grunn er makt det handler om. For Tor er det styrke, aggressivitet og mot som er ansett som ærefullt, da det er gjennom krig og kamp han demonstrerer sin makt. For Odin er det kunnskapen og listen som er med på å øke hans makt. Jo mer kunnskap Odin klarer å tilegne seg, jo større blir hans makt. At Tor og Odin er to motpoler kommer klart frem i diktet *Hårbardskvadet*, og det er også dette diktet som tydeliggjør deres ulike syn på hva som er ærefullt og verdig å skryte av. Som nevnt ovenfor er det kampen, motet og styrken som er ettertraktede egenskaper hos Tor, mens det hos Odin er kunnskapen og tidvis sluhet. Gjennom diktet skryter Odin av at han med sin list har lokket, vunnet og erobret kvinner. Odin benytter seg ofte av svik og list for å få det som han vil. I diktet *Håvamål* sies det at det er greit å svike uærlige personer. For det første er dette Odins tale, så her er det mulig at han selv mener det er en grei måte å komme seg opp og fram på, men at det muligens sees ned på av andre. Det fremstilles i diktet at man kun bør svike de som allerede har sveket eller løyet for deg. Det er vanskelig å se om det menes at det å være uærlig eller svikefull er det samme som å opptre skamfullt i den norrøne gudeverdenen. Her er det mulig at mitt mer moderne syn på moral og etikk gjør at jeg anser Odin som en gud som ofte opptrer på en skamfull måte. Tor påpeker derimot i strofe 21 i *Hårbardskvadet* at Hårbard (som er Odin i forkledning) lønner gode gaver på en svikefull måte. Dette er med på å styrke tanken om at det å være urettferdig svikefull blir sett ned på også i gudenes verden. Basert på dette kan vi konkludere med at Odin tidvis opptrer skamfullt. Odin vinner nemlig mange av sine konkurranser ved å jukse og svike. Odin bekrefter også selv at det å svikte andre er skamfullt, i alle fall når det er rettet mot ham selv. I diktet *Grimnesmål* gir nemlig Odin kongen Geirrød dødsstraff for å ha vært svikefull mot ham. Odin straffer derfor andre for å ha opptrådt på en svikefull måte, men tyr stadig selv til svikefulle handlinger for å oppnå sine egne mål.

Det kan derfor på mange måter virke som at gudene, og særskilt Odin, setter seg selv høyere enn de sosiale normene. Gudene anklager hverandre for å være feige og usle i flere av diktene, og disse anklagene er med på å bekrefte at de anser visse handlinger som skamfulle, men det følger svært sjelden noen konsekvenser for å ha handlet på en ussel måte. Tidvis virker det som om det er en større skam å anklage andre for å være feig eller ussel enn det å faktisk utføre usle handlinger. Dette samsvarer med det vi finner i de norrøne lovverkene, der det er selve æreskrenkelsen som er den største forbrytelse. Derfor er det kanskje kun Loke som får oppleve den eneste konsekvensen. Han ble bundet fast av gudene etter hans heftige utskjelling av gudene i diktet *Loketretten*. *Magnus Lagabøters landlov* sier at man kan slippe unna straff for å ha æreskrenket noen andre så lenge man har vitner som kan bekrefte at anklagene er sanne. Dette kan være årsaken til

at Odin selv ikke får noen konsekvenser for å ha æreskrenket Loke. Alle de andre gudene fungerer i denne situasjonen som vitne, og siden Loke allerede har fornærmet og krenket de fleste av dem vil det være naturlig at de er på Odin sin side.

Det er svært viktig for menn å beskytte sin egen ære, og dette ser vi også tegn til i diktningen. Å ha omtanke for andre menns ære viser seg derimot å være trivielt. Det er kun sin egen ære som er viktig å beskytte, og det eneste tilfellet der gudene går sammen for å forsvare hverandre er i *Loketretten*. Dette er nok både fordi det er æsene samlet mot Loke, og fordi at hvis de klarer å få Loke til å stoppe med å påpeke alle ugjerningene minsker risikoen for at de selv blir ærekrenket.

6.2 Maskulinitet

Den norrøne æren og skammen er sterkt knyttet til kjønn, og da særskilt maskulinitet. Det er spesielt viktig for menn å opptre på en maskulin måte. Å opptre på en maskulin måte i denne sammenhengen innebærer å vise mot, være sterk og barsk, og gjerne handlekraftig, alltid klar til kamp.

Noe som kommer tydelig frem i analysen er at Mosses stereotypiske trekk over maskulinitet stemmer godt overens med gudenes oppførsel. Spesielt Tor passer inn i denne beskrivelsen. Han representerer idealmannen, som er sterk, mandig og handlekraftig. Tor mangler derimot den klokskapen som Odin setter høyest, og ofte havner Tor i ydmykende situasjoner. Det virker derimot som det er hans styrke og mandighet som i mange tilfeller redder ham fra å miste sin ære. Tor kjemper mot og dreper jotner, han redder ofte dagen, og er derfor en uunnværlig ressurs for gudene. I *Trymskvadet* må Tor kle seg i kvinneklær, noe som ble ansett som svært nedverdiggende og skammelig. Dette bekrefter Tor selv når han ytrer sin frykt for å bli ansett som ussel. I slutten av diktet får Tor tilbake sin mektige hammer og kan derfor drepe alle jotnene som var skyld i at han havnet i situasjonen i utgangspunktet. Det er derfor mulig at denne modige og barske handlingen redder ham fra å miste all sin mandighet og ære, noe som var det absolutt verste for en norrøn mann å oppleve. Man kan også argumentere for at Tors handling var en hevn for tyveriet av hammeren, og at han derfor ikke mister æren fordi handlingen er en del av hans beskyttelse av den. For Tor er det så viktig å være sterk og rå at han også gjerne banker og dreper jotunkvinner. For ham er fiende en fiende uansett kjønn. Odin syns i *Hårbardskvadet* at dette er en ufin handling, men om dette er fordi at det blir sett på som skammelig av gudesamfunnet eller om det kun er fordi Odin selv har en forkjærlighet for jotunkvinner vites ikke. Det blir ikke nevnt som skamfullt noen andre steder i Eddadiktene, men det blir heller ikke utført noen andre former for vold mot kvinner av noen av de andre gudene. Analysen av Tors handlinger samsvarer godt med Kimmels teorier om frykt for å bli dominert av andre menn. For Tor er det

viktig å fremstå som sterk, mandig og dominerende. Hans frykt for å bli ansett som ussel og umandig av andre menn kommer frem i diktene *Trymskvadet*, *Hårbardskvadet* og i myten hvor han konkurrerer mot Utgards-Loke. I *Trymskvadet* er det ikke det å faktisk måtte ikle seg kvinneklær som er det største problemet for Tor. Det som bekymrer han er at de andre gudene skal anse han som ussel og umandig. På lignende måte ser vi at Tors reaksjon på Hårbards hån mot han kan tyde på det samme. Hårbards ertende ord rykker ved Tors frykt for å bli ansett som umandig, og hans eneste måte å endre dette på er å agere med vold og hevn. Da Tor ikke har mulighet til å faktisk utøve vold mot Hårbard tyr han til trusler om det. For å bekrefte sin egen dominans og mandighet forsikrer Tor Hårbard om at hvis han bare hadde fått tak i ham, da skulle han fått svi. Tors eneste egenskap ligger i hans styrke, og når han først havner i en situasjon hvor han ikke kan ty til volden som hevn står han fast. Han mangler listen som for eksempel Odin har og har derfor ikke evnene til å snakke seg ut av krenkelsen. Tor kan derfor kun komme med tomme trusler tilbake.

De to andre hovedmennene i den norrøne gudeverden, Odin og Loke, er ikke like opptatt av å være maskulin eller mandig som det Tor er, de kjenner i hvert fall ikke på den samme frykten. Begge er kjent for å krysse kjønnsgrenser og –tabuer, og Loke har til og med født barn i kvinnelig skikkelse. Dette er noe som anses som svært skamfullt, både i de gamle norrøne lovene og i teoriene til Sørensen. Funnene i analysen samsvarer med dette, det kommer frem av anklagene i *Loketretten* at dette er en ussel handling.

I den norrøne diktningen fremstilles Odin som den store og gode guden, og Loke som ond og svikefull. Det er likevel tydelig, basert på deres handlinger, at de tidvis opptrer like usle begge to. Denne vinklingen kan være en påvirkning fra kristendommen, som er preget av ideen om godt mot ondt. Diktningen sett i et overordnet perspektiv bærer ikke preg av å omhandle det gode mot det onde, så at Loke har fått status som ond kan være et resultat av dette. Handlingene i diktningen legger ikke skjul på at både Loke og Odin opptrer på en umoralsk måte. I mange tilfeller kan det til og med diskuteres at Odin er hakket verre enn Loke. Begge gudene skaper mye uro og problemer for de andre gudene, og mens Loke som oftest rydder opp i dette selv, er Odin avhengig av at andre fikser det for ham. Og hvor Loke tidvis gjør handlinger som gagnar gudene som helhet, har Odin mye oftere en egoistisk agenda bak sine handlinger. Men det er ikke til å legge skjul på at Loke også gjør handlinger kun for å skade gudekollektivet. Som nevnt tidligere er det kun Loke som får kjenne på konsekvensene av sine handlinger, hvor alle gudene sammen går imot ham og binder ham fast. Om denne straffen er basert på kun Lokes æreskrenkende utskjellinger i *Loketretten*, eller på grunn av alle hans ugjerninger sammenlagt kommer ikke frem i teksten, men det straffer seg da altså å gå hardt ut mot alle gudene. Både Odin og Loke blir kraftig konfrontert med sine ugjerninger i *Loketretten*, så selv om gudene på et daglig basis ignorerer de sosiale normene slipper de ikke unna samfunnets fordømmelse,

selv om det i dette tilfellet i stor grad er dem to selv som fordømmer og anklager hverandre.

6.3 Kvinnene og femininitet i diktene

En ideell norrøn kvinne skal i all hovedsak oppføre seg motsatt av den maskuline mannen. Teoriene om det norrøne samfunnets sosiale normer sier at kvinner ikke skal kle seg mannskler, bære våpen eller være løsslupne. Det viser seg derimot i diktningen at dette er normer som gudinnene ikke ser ut til å bry seg særlig mye om.

Det er også noen motsigelser å finne i diktningen. I flere av diktene blir gudinnen Frøya anklaget for å være promiskuøs. Loke anklager henne for dette i *Loketretten*, og gyggen Hyndla i diktet *Hyndluljod*. I *Hårbardskvadet* snakker derimot Odin til Tor om sine mange erobringer. I strofe 30-31 kommer det frem at Odin har hatt seksuell omgang med en kvinne, og han skryter av at kvinnen nøyte godt av dette møtet. Til dette svarer Tor at det var en god kvinne Odin møtte på. De mannlige gudene ønsker derfor at de kvinnelige gudene skal te seg jomfruelig, men at de kvinnene de selv ønsker å ha omgang med skal oppføre seg lyst og iver. Denne motsigelsen kan være knyttet opp mot skam og menns frykt for å tape ære. Som nevnt i teorikapittelet inngår ofte kvinner i menns ære. Det er mulig at de norrøne gudene har et ønske om å kontrollere kvinnene, og derfor pålegger dem å oppføre seg dydig. Hvis kvinnene tar seg etter de sosiale normene står ikke mennenes ære i fare for å bli krenket. Hvis kvinnene er dydige vil de ikke bringe skam på mennene i familien. Det er også mulig at det derfor ikke er et problem å møte på løsslupne kvinner i andre sammenhenger, og en våryr mann vil nok sette pris på dette. De kvinnene som mennene er interessert i å ha seksuell omgang med er ikke en del av hans egen familie, og det er derfor ikke mannen selv som står i fare for å tape ære, men noen andre menn som er del av kvinnens familie.

En annen ting som er verdt å merke seg er at det i de fleste tilfellene er kvinnene som forsøker å stanse kranglingen mellom Loke og de andre gudene i *Loketretten*. Igjennom hele dette diktet retter guden Loke vrede mot en av de andre gudene, og det er gjerne en av gudinnene som bryter inn for å forsøke å stoppe kranglingen. Denne avbrytelsen fører til at Loke retter oppmerksomheten sin mot henne, og slik fortsetter det gjennom hele diktet til alle gudene har blitt fornærmet hver sin gang. Når gudinnene bryter inn er det med mål om å få sluttet ordutvekslingen, når mennene bryter inn åpner de gjerne med en fornærmelse mot Loke, og egger på denne måten krangelen videre. Dette viser at det er i hovedsak gudinnene som vil at mennene skal avslutte krangelen med æren i behold, mens mennene bidrar til at fornærmelsene fortsetter.

Hårbardskvadet og *Skirnesmål* er to dikt som tyder på at kvinnene også er noe som må erobres, vinnes eller lures. Odins fortellinger om alle sine møter med kvinner er ofte et resultat av hans list. Og Skirne blir nødt til å tvinge Gjerd inn i giftemål med Frøy.

At kvinnene er noen som må lures og overvinnnes er med på å understreke at de norrøne gudinnene er en stolt og standhaftig gjeng. Gjerd anser seg selv som selvstendig nok til å kunne takke nei til et giftemål. Frøya nekter å gifte seg med jotnen Trym når hammeren til Tor blir stjålet, og hun trosser de seksuale normene som gjelder for kvinner. Det kan derfor virke som at de strenge norrøne normene om kvinners roller ikke er like viktige i gudeverdenen som det var i samfunnet. Frøya er nok derimot den gudinnen som oftest må kjenne på skammen over det å være promiskuøs. Frøya er en løssluppen gudinne og er den gudinnen som oftest blir anklaget for dette av de andre. At dette blir påpekt av de andre gudene tyder på at Frøya anses for å opptre på en skamfull måte, men det får ingen alvorlige konsekvenser for henne, i hvert fall ingen som tas opp i noen av Eddadiktene. Dette kan være fordi at hennes løssluppenhet rett og slett er en bivirkning av hennes rolle som fruktbarhetsgudinne. Men at det er skammelig å opptre på en løssluppen måte er det derimot ingen tvil om, for Frøya blir konfrontert med dette ved flere anledninger. Frøya er en selvstendig og frigjort kvinne som trosser normene, men hun føler likevel at hun tidvis må forsvare seg selv, spesielt under Lokes angrep mot henne i *Loketretten*. Til Lokes fornærmelser forsøker Frøya å forsvare seg selv, og sier at Loke har en falsk tunge. I diktet *Hyndluljod* blir hun også anklaget for løssluppenhet av Hyndla, men i dette tilfellet forsvarer ikke Frøya seg mot anklagene. Hun svarer derimot Hyndla i en sur tone, så det er tydelig at hun blir krenket av påstandene. At anklagene fortsetter å komme tyder på at denne løssluppenheten er en skam, men understreker også at Frøya fortsetter å utføre disse skamfulle handlingene.

Når det kommer til beskyttelsen av ære er det Skade som er den mest fremtredende kvinnen. Hun er opptatt av å hevne seg for sin fars død, og for å oppnå dette opptrer hun på en maskulin måte. Skade kler seg i full rustning og tar med seg våpen for å ta hevn på de andre gudene. Å ikle seg mannsklær og bære våpen vet vi var forbudt for kvinner i det norrøne samfunnet, men Skade trosser denne regelen og vinner ære hos de andre gudene ved å opptre på denne maskuline måten. Det at Skade vinner ære på bakgrunn av dette baserer jeg på gudenes reaksjon når hun møter opp i Åsgard i full brynje og med våpen. I stedet for å anklage henne for å opptre skamfullt gjør de sitt beste for å unngå at hun skal fullbyrde hevnen. Skade er ute etter å hevne drapet på sin far, og gudene lager stjerner av øynene hans for å hedre ham i Skades ære. De tilbyr henne også å gifte seg med en av gudene, og etter denne alliansen oppnår Skade tittel som åsynje, en gudinne. Det kan derfor tyde på at det ikke var så farlig for en kvinne å bryte kjønnsgrensene, selv om det var nedtegnet som forbudt i lovene. Det er også et tegn på at det norrøne gudesamfunnet i sin helhet levde etter maskuline verdier,

og at maskuline handlinger ble ansett som ærefulle uavhengig om det var kvinner eller menn som utøvde handlingene.

7. AVSLUTNING

Innledningsvis, og underveis i teksten, stilte jeg noen spørsmål knyttet til gudenes holdninger og oppførsel i relasjon til begrepene ære, skam og kjønn. Jeg vil i denne delen forsøke å svare på disse spørsmålene og problemstillingen min, og å oppsummere analysen og drøftingen jeg har foretatt meg i denne oppgaven.

7.1 Oppsummering av analysen

På bakgrunn av analysen som har blitt gjennomført her ser vi at forholdet mellom ære, skam og kjønn er tydelig i den norrøne diktningen. Analysen viser at maskulinitet og ære er sterkt knyttet sammen, og det kommer frem at de sosiale normene krever at man ter seg på en maskulin måte. Analysen viser også at de norrøne gudene i stor grad forholder seg til de gitte sosiale normene og de vet selv hva som anses som ærefullt og skamfullt. Det kan derimot se ut som at mange av gudene, og da særskilt Odin og Loke, velger å ignorere disse normene, men bryr seg om dem når det gjelder andre enn seg selv. Dette ser vi ut ifra at det er hovedsakelig Loke og Odin som beskylder andre for å opptre på en skamfull måte, men det kommer tydelig frem i diktene at de følger dem selv. Gudene opptre i aller høyeste grad ut etter hva som gagnar dem selv mest, og er som oftest villige til å risikere å miste sin ære. Tor er den guden som i størst grad følger de sosiale normene. Han er opptatt av å opptre på en maskulin måte, og han er den guden som er minst villig til å krysse grenser som kan få ham til å virke ussel. Odin og Loke trosser derimot slike grenser hele tiden, og anser dette kun som en ussel ting å gjøre når de anklager hverandre for å opptre kvinnelig. Det kommer svært tydelig frem i diktene i hvor stor grad kjønn er knyttet til den norrøne æren og skammen. Det er også tydelig hvilke normer som gjelder, og hvilke handlinger i forhold til kjønn og seksualitet som anses som ærefulle eller skamfulle. Disse normene trosses derimot gang på gang av ulike årsaker. Det er likevel en forskjell på gudene. Tor trosser disse grensene for å vinne igjen sin hammer, og dermed også gudenes beskyttelse, og at han kler seg i kvinneklær på grunn av dette kan derfor anses i bunn og grunn å være en ærefull handling. Tor ofrer seg selv for

kollektivets beste. Odin krysser derimot grensene av egosentriske årsaker, som oftest for å utvide sin egen kunnskap og visdom. Jeg vil derfor også påstå at æren er sterkt tilknyttet makt. Det er Tors styrke og kraft som gjør at han er i stand til å opprettholde sin ære. Maskuliniteten blir derfor hans makt, og han benytter seg av den i alle handlingene han gjør. Odin opprettholder og videreutvikler sin makt ved hjelp av kunnskap og list. Ved å utvide sin kunnskap øker han også makten sin, og det er nok derfor han er villig til å overtre grenser og tabuer. Ved å øke sin makt øker han muligens også sjansene for å beholde æren sin. Som høvding over alle gudene skal det nok mye til for å bli utstøtt og utvist fra samfunnet. På grunn av dette ser ikke Odin noen problemer med å seide i kvinneklær, fordi han vet at det styrker hans maktposisjon i lengden.

Også Loke har et avslappet forhold til det å opptre på en kvinnelig og feminin måte. Motivet bak Lokes mange androgyne påfunn er usikre, men i noen av tilfellene har det på lik linje med Tor vært for å redde gudekollektivet ut av en kinkig situasjon. Som nevnt tidligere får dette kun konsekvenser når gudene anklager hverandre for å være feige og usle, men det virker som at de selv mener at de ikke opptre på en ussel måte, spesielt med tanke på at de fortsetter med de usle handlingene og at det er sjelden at ugjerningene benektes. De skamfulle handlingene som gudene utøver ser ikke ut til å få noen alvorlige konsekvenser. Den eneste konsekvensen de fleste av dem får er anklagelser over å være usle. De føler på skammen i den gitte situasjonen det skjer i, men ingen blir utstøtt fra resten av samfunnet. Loke er den eneste som får føle konsekvensen av å anklage og skjelle ut alle de andre gudene. Om denne konsekvensen kun er basert på hans ærekrenkelser i Loketretten eller all hans ugagn sammenlagt kommer ikke tydelig frem av diktene. Benytter man seg av Connells maskulinitetsteorier, kan man plassere Loke inn under kategorien underordnede maskulinitet. Menn som har blitt ærekrenket og beskyldt for å være passiv homoseksuell vil havne inn under den underordnede maskuliniteten, frem til de klarer å gjenvinne sin ære. Hvis han ikke klarer å gjenvinne sin ære vil han for alltid bli værende i denne kategorien, såfremt han ikke blir dømt fredløs, og derfor heller ikke lenger anerkjent som et medlem av samfunnet. Det kan tenkes at Lokes mange flørter med den feminine siden har gjort at han har fått denne statusen i gudesamfunnet. Ved å ha født barn ved flere anledninger vet vi at han har gått inn i en passiv rolle i en seksuell situasjon, og dette er noe de aller fleste gudene kjenner til. At han da i stedet for

å gjenvinne sin ære heller anklager alle de andre gudene for også å opptre på skamfulle måter kan være årsaken til at han til slutt blir straffet av gudene. Det kan tenkes at Lokes anklager mot de andre gudene er ment som en påpekelse om at ingen av dem opptrer perfekt, og at det derfor ikke er han alene som bør anses som ussel. I det norrøne samfunnet ville Loke mest sannsynlig blitt utstøtt, det kan derfor tenkes at gudenes straff mot ham hvor de binder ham fast i tarmer samsvarer med en slik utstøtning. Man kan derfor påstå at gudene i en viss grad håndhever brudd mot de sosiale normene og reglene.

7.2 Sosiale normer i nåtid

Som jeg nevnte i metodekapittelet kan min egen bakgrunn påvirke hvordan jeg har tolket diktene, og det kan ha ført til at jeg særskilt har funnet frem situasjoner som jeg kjenner meg igjen i. Noe som uansett er verdt å merke seg er i hvor stor grad de sosiale normene fra norrøn tid kan sammenlignes med de normene vi har i vesten i dag. Mange av de norrøne sosiale normene stemmer overens med dem vi har selv i dag, forskjellen er at konsekvensene av å bryte normene i dag ikke er like store. På samme måte som i norrøn tid er det fortsatt viktig for menn å bli oppfattet som maskuline, og styrke og handlekraft er fortsatt egenskaper som verdsettes. Og på samme måte som gudinnene kunne vinne ære ved å opptre på en maskulin måte er det mulig for kvinner i dag å vinne respekt ved å gjøre det samme. I dag er det vanlig at en kvinne kler seg i buksedress og klatrer på karrierestigen fremfor å være hjemme med barn og hus. Selv om det i dag er en større aksept for myke menn, homofile og transskjønnede er det likevel vanskeligere for en mann å kle seg i kvinneklær, eller på andre måter opptre på en feminin måte, enn det er for en kvinne å kle seg i mannsklær og holde på med maskuline aktiviteter.

Også når det kommer til kvinners seksualitet er det mye som samsvarer med det norrøne samfunnets normer. Selv om dagens kvinners seksualitet har gjennomgått en frigjøringsprosess er det fortsatt svært vanlig for kvinner å bli stemplet som promiskuøse, og dette er fortsatt noe som forbindes med skam.

Selv om det finnes flere likheter mellom den norrøne tids sosiale normer og nåtidens normer har det heldigvis også skjedd en utvikling. De norrøne normene

kan minne om våre egne, men som et moderne menneske i dagens samfunn risikerer du ikke i like stor grad å bli utstøtt fra samfunnet om du bryter normene.

7.3 Menneskene bak mytene

Selv om jeg i denne oppgaven har sett på sosiale normer blant gudene og hvordan gudene som individer forholder seg til disse, er mytene og reaksjonene menneskeskapt. Som jeg nevnte innledningsvis kan man anta at gudemytene har blitt brukt som moraliserende eventyr, men trolig også som humoristiske fortellinger der gudene bryter normene med varierende hell. Det som kommer tydelig fram av analysen er at gudene i den norrøne tiden på ingen måte er ufeilbarlige. Gudene opptrer ofte etter hva som gagnar dem mest uavhengig av de sosiale normene. Dette kan være et uttrykk for menneskelige svakheter, og det er mulig at mytene er utformet slik at man som lytter både kan føle med og forstå hvorfor gudene handler som de gjør. Mytene kan også ha vært til skrekk og advarsel for dem som leker med tanken om å bryte normene, men i gudenes tilfeller går det som regel greit, så det kan argumenteres for at mytene ikke har vært avskrekkende nok. Det er nok derfor mer sannsynlig at mytene har vært en gjenspeiling av det norrøne samfunnets egne normer, og at diktene er med på å vise hva som anses som rett og galt. Men gudene har likevel en høyere status enn det normale mennesket, så det er naturlig at de slipper unna med mer ugagn enn det menneskene ville gjort. Gudene opptrer likevel ikke alltid slik de bør, og man kan argumentere for at alle de norrøne gudene til slutt får sin straff og dom. Gjennom gudenes verdens undergang, Ragnarok, er det svært få av de norrøne gudene vi har møtt i denne oppgaven som overlever. Dette er en konsekvens som kommer fra menneskene som selv skapte historiene, som selv levde etter mye strengere sosiale normer. Det er derfor mulig at Ragnarok er den store stygge ulven som skulle skremme folk fra å bryte normer og kjønnsroller. Men Ragnarok har også blitt tolket som en konsekvens av innføringen av kristendommen, og at undergangen har blitt brukt som en naturlig overgang fra en religion til en annen. Hva slags egentlige funksjon diktningen har hatt er umulig å vite, men det er ingen tvil om at den bidrar med god innsikt i tankeverdenen og de sosiale normene til det norrøne samfunnet.

Kilder

Finsen, V. (1870) *Grágás. Islændernes Lovbog i Fristatens Tid*. Oversatt av Finsen. Udgivet efter det kongelige Bibliotheks Haandskrift. Kjøbenhavn: Det nordiske Literatur-Samfund.

Frejas smykke, Innledning til *Sörla þátrr eða Heðins saga ok Högna (Sorletåtten)*. Oversatt av Lauridsen, J. (2013) Heimskringla.no (02.05.16)

Gjessing, G. A. (oversetter) (1899) *Den ældre Edda : norrøne oldkvad fra vikingetiden 9-11 aarh. e. Chr.* Kristiania : Aschehoug

Grundtvig, S. (1874) *Sæmundar Edda hins fróða : den ældre Edda*. København: Gyldendal

Heggestad, L., Hødnebo, F. & Simensen, E. (1975) *Norrøn ordbok*. 3.utgv av Gamalnorsk ordbok. Oslo: Det norske samlaget.

Holm-Olsen, L. (1975) *Eddadikt. 1: Gudedikt*. Oslo: Cappelen Forlag AS

Holm-Olsen, L. (1985) *Edda-dikt*. Oslo: Cappelen Forlag AS

Hægstad, M. (1909) *Gamalnorsk ordbok: med nynorsk tyding*. Kristiania: Samlaget

Keyser, R. & Munch, P. A. (1846) *Norges gamle love. I. Den ældre Gulathings-Lov*. Oversatt fra gammelnorsk av Jesper Lauridsen. Utdrag av Gulatingsloven, *Bestemmelser om bagtalelse, slagsmål og ærekrænkelse*, strofe 138. Om nid. Heimskringla.no (28.04.15)

Mortensen-Engund, I. (1964) *Edda-kvede*. Oslo: Samlaget

Robberstad, K. (1969) *Gulatingslovi*. Oslo: Det norske samlaget.

Sturlasson, S. *Den norrøne gudeheimen : Gylfaginning og gudeseignene i Skáldskaparmál*. Oversatt av Enok Opsund (1929).

Sturlasson, S. *Edda*. Oversatt av Anne Holstmark. Ny utgave ved Asbjørn Aarnes (2008). Oslo: Vidarforlaget.

Sturlasson, S. *Kongesagaer*. Oversatt av Gustav Storm (1900) Kristiania: J.M Stenersen & Co.

Taranger, A. (1915) *Magnus Lagabøters landlov*. Oversatt av Abelson Taranger. Kristiania

Litteratur

- Connell, R. W (1995) *Masculinities*. Cambridge: Polity Press
- De Beauvoir, S. (1949) Det andra könet. I J, Esseveld og L. Larsson (Red.) *Kvinnopolitiska nyckeltexter*. (1996, s. 156-163) Lund: Studentlitteratur
- Ekenstam, C. et al. (1998) *Rädd at falla. Studier i manlighet*. Gidlunds Förlag
- Gade, K. E. (1986) *Homosexuality and rape of males in old norse law and literature*. Scandinavian Studies (Vol. 58, No. 2, Early Law and Society, s. 124-141)
- Halberstam, J. (1998) *Female Masculinity*. Durham and London: Duke University Press
- Henriksen, V. (1993) *Verdenstreet*. Oslo: Aschehoug
- Holland, S. (2004) *Alternative Femininities. Body, Age and Identity*. New York: Berg.
- Kimmel, M.S. (1994) *Masculinity as homophobia*. Hentet 13.04.16, fra <http://faculty.ucc.edu/psysoc-stokes/Masculinity.pdf>
- Koren, E. S. (2008) George L. Mosse. I Mortensen et al. (red) *Kjønnsteori*. (1.utg, s. 297-304) Oslo: Gyldendal Akademisk
- Langeland, F. (2008) Raewyn Connell. I Mortensen et al. (red). *Kjønnsteori*. (1. utg., s. 292-296) Oslo: Gyldendal Akademisk
- Lorentzen, J. & Mühleisen, W. (2006) *Kjønnsforskning. En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mortensen, E. et al (2008) *Kjønnsteori*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Munch, P. A. (1996) *Norrøne gude- og heltesagn*. Revidert utgave ved Jørgen Haavardsholm. Universitetsforlaget
- Nedkvitne, A. (2011) *Ære, lov og religion i Norge gjennom tusen år*. Scandinavian Academic Press/Spartacus Forlag As
- Pitt-Rivers, J. (1965) Honour and social status. *Honour and shame. The Values of Mediterranean Society*. London: Weidenfeld & Nicolson http://iscte.pt/~fgvs/Pitt-Rivers_Honour.pdf
- Pitt-Rivers, J. (1968) *Honor*. I International Encyclopedia of the Social Sciences (Volume 6, s 503-11)
- Raninen, S. (2008) *Queer Vikings? Transgression of gender and same-sex encounters in the Late Iron Age and early medieval Scandinavia*. QueerScope Articles, (Utgivelse nr. 2, 2008)

- Roszak, B & Roszak, T. (1969) *Masculine/Feminine. Readings in Sexual Mythology and the Liberation of Women*. New York: Harper Colophon Books
- Sampson, K. (2008) Simone de Beauvoir. I Mortensen et. Al (red.) *Kjønnteori*. (1.utg., s. 42-52) Oslo: Gyldendal Akademisk
- Schaanning, E. (2000) *Modernitetens oppløsning. Sentrale skikkelser i etterkrigstidens idèhistorie*. Oslo: Spartacus Forlag AS
- Steinsland, G. (1991) *Det hellige bryllup og norrøn kongeideologi. En analyse av hierogami-myten i Skírnismál, Ynglingatal, Háleygjatal og Hyndluljóð*. Solum Forlag
- Steinsland, G. (1997) *Eros og død i norrøne myter*. Oslo: Universitetsforlaget
- Steinsland, G. (2005), *Norrøn religion: Myter, riter, samfunn*. Oslo: Pax Forlag.
- Steinsland, G. & Sørensen, Preben M. (1994) *Menneske og makter i vikingtidens verden*. Universitetsforlaget
- Steinsland, G. & Sørensen, Preben M. (1999) *Voluspå*. Oslo: Pax Forlag
- Ström, F.(1973) *Nið, ergi and Old Norse moral attitudes*. London: University College.
- Sørensen, P. M. (1983) *The unmanly man. Concepts of sexual defamation in early Northern society*. Odense University Press
- Sørensen, P. M. (1995) *Fortælling og ære. Studier i islændingsagaerne*. Oslo: Universitetsforlaget
- Wikan, U. (2008) *Om ære*. Valdres: Pax Forlag.
- Wyller, T. (red.). (2001) *Skam. Perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne*. Fagbokforlaget
- Østbye, H., Knapkog, K., Helland, K. & Larsen, L.O. (2007) *Metodebok for mediefag*. Bergen: Fagbokforlaget.

Nettlenker

https://snl.no/Den_eldre_Edda (2015)

<https://snl.no/Gulatingssloven> (2015)

https://snl.no/Snorres_Edda (13.04.16)

<https://snl.no/Hynduljod> (15.04.16)

<https://snl.no/Flateyjarbok> (15.04.16)

www.ndla.no/nb/contentbrowser/node/63630?fag=2602 (21.01.15)

<http://www.heimskringla.no/wiki/Ynglinge-saga> (03.11.15)